»[...] och sedan får tavlan liv.«

Om Linnéparken, Holmberg & Strindberg och en konstart utan namn

Andrej Slávik

”I början kan pusslets konst tyckas vara en ringa konst…”[1]

1

… och väl vid änden av Kaponjärgatan – som om en liten fågel lyfte i bröstet – slår hjärtat ett extra slag.

Just Kaponjärgatan förknippar jag annars med ungdomens förvillelser, men då hade parken ännu inte blivit anlagd – och fastän jag måste ha passerat förbi vid otaliga tillfällen, på väg till Linnéstaden eller Vasastaden, upp på Skansberget eller ned i Haga, kan jag inte för mitt liv komma ihåg vad som låg här förut. Väl hemkommen slår jag en signal till vännen, men trots att hon är uppvuxen bara ett stenkast nedför gatan lyckas inte heller hon göra sig någon tydlig bild av platsen: kanske en lerig grässlänt, kanske med ett staket omkring; kanske också en ”fyllebänk” (hennes ordval) för stadsdelens krympande skara a-lagare? En icke-plats, för att göra en lång historia kort, av det slag som – på gott och ont – har blivit alltmer sällsynt i Göteborgs innerstad.

2

När jag första gången hör talas om Mona Holmberg minns jag inte heller, men det ska inte bli den sista. (Ulf, däremot, är det aldrig någon som nämner.) ”Du borde höra med Mona”, föreslår vår lärare i växtkunskap när jag ställer för många frågor om en uppgift vi har fått. ”Det Mona inte vet om perenner”, bedyrar en av våra mest luttrade trädgårdsmästare när vi gör praktik hos honom, ”det är inte värt att veta.” Men när hon kommer till Landeriet för att hålla föredrag får jag vackert bli kvar hemma, strandsatt med sjukt barn – och därför vet jag inte riktigt vad jag har att förvänta mig när jag, en torsdag i slutet av februari, stiger av cykeln på uppfarten till den vita villan strax utanför stadsgränsen. Att jag har hittat rätt, det förstår jag i gengäld med detsamma: vem annars skulle anlägga en provodling för miskantusgräs precis innanför grinden?

Från början är de tveksamma till att alls ta emot mig, och senare ska jag få höra att de redan har avböjt andra förfrågningar. ”Vi har väldigt oregelbundna uppdrag”, förklarar Mona i sitt första mail, ”och dessutom håller vi på att trappa ner inför pensionen.” Sista chansen, tänker jag – och framhärdar. Vad som får dem att ändra sig vet jag inte riktigt: kanske att jag råkar bo i närheten, kanske att vi visar oss ha gemensamma bekanta, kanske också min i sammanhanget oväntade bakgrund? Oavsett vilket – här sitter vi nu, kring soffbordet under den dignande bokhyllan, på platser som känns mer och mer invanda för varje gång: Mona i den grå fåtöljen vid fönstret, Ulf halvliggande i den stora skinnsoffan, jag själv i vilstolen bortåt dörren. På väggen mittemot, en karta över Göteborg med en kartnål för varje plantering som Holmberg & Strindberg Trädgårdskonsulter AB har varit med om att gestalta. På sina ställen sitter nålarna så tätt att själva kartbilden knappt går att urskilja. En av dem – var den kanske röd? – är instucken precis vid änden av Kaponjärgatan.

3

Första besöket: en fredag i början av april, en solig och stilla morgon; kejsarolvonen har snart blommat över, magnoliorna just börjat slå ut. Ett åldrat oxelträd står kvar sedan gammalt, och gångvägen längs husväggen följer även den sin föregående sträckning. Fyllebänkarna – enligt ritningen som jag har fått med mig fanns det mer än en – är däremot spårlöst försvunna, och ett nytt gångstråk lockar förbipasserande att ta vägen genom snarare än runtomkring. På samma sätt har den leriga gräsmattan ersatts av två stora rabatter, mjukt böljande kring en stenlagd yta där små fartyg av granit står stadigt i vårbrisen.

Det var alltså först 2007, på betryggande avstånd från ungdomsåren, som Linnéparken började anläggas: till 300-årsjubiléet av Carl von Linnés födelse, men säkert också som ett led i upprustningen (eller, om man så vill, gentrifieringen) av allmännyttans bostadsbestånd i Haga. Ett anslag vet att berätta om den berömde vetenskapsmannen – ”en av de mest kända svenskarna genom tiderna”, som det sägs – och förklarar hur parken är tänkt att gestalta såväl hans egna som lärjungarnas, de så kallade apostlarnas, storartade insatser. Granitfartygen, framgår det här, ska erinra om ostindiefarare i väntan på avfärd, den inre av de båda rabatterna om Pehr Kalms expedition till Nordamerika 1747, den yttre om Carl Peter Thunbergs japanska resa på 1770-talet. Ett andra anslag riktar uppmärksamheten mot en tredje rabatt, utmed den soliga husväggen, som gestaltar Linnés egen resa till Skåne – den som blev hans sista – vid seklets mitt. I var och en av dem har växterna valts med respektive tema som utgångspunkt.

Och visst spirar det redan så smått – men helheten präglas alltjämt av kompositionens stomme, det vedartade och vintergröna. Utöver ritningen har jag också fått med mig en uppsättning växtlistor, och irrande mellan rabatterna gör jag vad jag förmår

_Arche70.indb 175 2020-04-01 11:50

för att para ihop namn med intryck. Under den gamla oxeln, för att börja där, möts jag av julrosor i olika färger – somliga redan överblommade – omgivna av hasselört, sommarsnöklocka och späda skott av ormbunkar, enligt uppgift både blodbräken och japansk strutbräken. I den japanska planteringen bergbambu och rododendron, en risig svepehortensia under en reslig kryptomeria, skenkamelian med sina fint utsirade frökapslar, två sorters japansk lönn och lika många magnolior – den ena vit, den andra purpurröd – som just har börjat knoppas; vidare stormhatt i tuvor, gullgröna utmed kanterna och, i antydda bågar, en blå lökväxt som jag inte hittar i listan men som visar sig vara något slags vårstjärna. På den artrika ”prärien” är det än så länge bara nävorna och vårens lökar – tulpaner, påskliljor, hyacinter – som har vågat sig upp, och inte mer än någon enstaka blommar; från fjolåret prydligt nedklippta ruggar av gräs – i listan återfinns både glansmiskantus och glansälväxing, brokbladig blåtåtel och rödbladig jungfruhirs, men på de stubbade stråna kan jag inte se någon skillnad – i troget sällskap av den städseröda hjärtbergenian. Under de båda mullbärsträden i Linné-rabatten en tulpan och en ros som båda har förärats den store botanikerns namn; dessutom syren från hembyn Stenbrohult och buxbom, planterad i rutmönster, från slottet Vrams Gunnarstorp som han besökte på sin skånska resa – för att inte tala om den brandgula kejsarkronan, ännu inte utslagen, som Linné själv förknippade med uppriktighet…[2]

Så långt kommen i min amatörmässiga inventering blir jag avbruten av en främmande mansperson utstyrd med en löjeväckande stor kamera – och i parkens bortre ände, under än mer av bergbambu och rododendron, frodas kirskålen redan som masken i äpplet.

4

För hennes del, försäkrar Mona (född 1955), var trädgårdsbranschen aldrig någon barndomsdröm – men bestämde sig gjorde hon ändå redan på gymnasiet. (Nog så tidigt, tänker en som det fortfarande inte har blivit något av, trots att han rimligen är att betrakta som medelålders.) Hon gick naturvetenskaplig linje, hade börjat samla på krukväxter, prövade att odla grönsaker på balkongen och skrev till och med ett specialarbete om sina vedermödor: hur det växte, hur mycket vatten som behövdes, hur stor skörden blev. ”Jag gick upp till SYO-konsulenten och frågade vad det finns att göra om man vill jobba med trädgård. Det finns något som heter trädgårdstekniker, sade hon då. ’Jaha, då ska jag bli det.’ Alltså, bara sådär!” Hon måste skratta vid minnet. ”Jag tog inte reda på någonting, förstår inte hur jag tänkte. Men jag är väldigt glad att hon inte sade landskapsarkitekt, för då hade jag väl blivit det…”

”Hon hade kunnat bli vad som helst!” inflikar Ulf – och Mona, något förlägen, kan inte annat än hålla med: ”Jag tror att jag är lite av ett forskningsämne, om man säger så, för jag gillar att hålla koll på saker. Men jag är väldigt, väldigt glad att det blev som det blev, trädgård passar mig väldigt bra – för jag tror att jag skulle kunna gå in i väggen för sådana där petimetergrejer. Trädgård är så nyttigt på det sättet, för man styr till viss del, men man styr inte helt, och det är nyttigt för en människa som jag, tror jag. Man måste släppa kontrollen, för man kan göra rätt och det blir ändå inte bra, och man kan göra fel och det blir bra ändå – konstigt nog! Inom rimliga gränser, så klart. Man styr, och sedan händer det andra saker. Det är som att måla en tavla – och sedan får tavlan liv.”

På så sätt låter det för det mesta under loppet av samtalet: Mona lägger ut orden, Ulf flikar in en eller annan synpunkt – när han inte svävar ut i långa, vindlande resonemang som ingen, minst av alla han själv, vet var de ska sluta. Hon är eftertänksam, tar en sak i sänder och går till botten med den, medan han framstår som mera infallsrik – men båda är lika talföra och lika snabbtänkta. Ibland faktiskt lite väl snabbtänkta: i stunden har jag inga svårigheter att följa den röda tråden, men när jag i efterhand lyssnar igenom mina inspelningar märker jag hur ofta jag måste flika in ett ord här och där, eller också stuva om bland meningarna, för att tankegången ska bli begriplig. Samtidigt bär det mig emot att flika in eller stuva om alltför mycket, eller för den delen att ändra i ordalydelsen annat än helt försumbart – och att bara återge samtalet i andra hand kan det på inga villkor bli fråga om. Det är något i rytmen och rörelsen, i växelspelet mellan rösterna, som nästan säger mer än vad som faktiskt blev sagt. Även tystnader kan, som bekant, vara talande.

Valet av yrke var alltså inte så vidare överlagt, men när avgörandet väl hade fallit tycks Mona ha gått fram desto mer beslutsamt: först praktik på Tagene handelsträdgård, sedan ett halvårs grundkurs vid lantbrukshögskolan i Alnarp – ingen match för en gymnasist av den gamla stammen – och därefter tre säsonger på Liseberg, redan från början med avsikten att söka vidare till en så kallad förmanskurs eller högre specialkurs. ”Ett jättebra ställe”, som Mona minns det, ”och så var det ju i stan! Alla andra ville till Skåne och jobba storskaligt, men det var inte min grej. Jag ville jobba i stan, jag ville jobba med sådant som människor hade glädje av – med trädgård, inte produktion.” Under åren på Liseberg hade hon framför allt två uppgifter, parkskötsel och odling av sommarblommor, och lika många mentorer: ute i parken Ove Jönsson (1940–2013) som längre fram blev ekologisk lantbrukare och antikvariatsbokhandlare i Rölle öster om Borås, inne i växthusen österrikaren Erich Kühner (född 1932) som var kvar vid nöjesparken fram till pensionen.[3] Ett lärlingsskap enligt traditionellt mönster, där gesällen gick vid sidan av de båda trädgårdsmästarna och tog del av deras samlade erfarenhet genom praktiskt arbete, löpande samtal – samt, får man förmoda, egna misstag.

Efter avslutad förmanskurs fick Mona sommarjobb vid Botaniska trädgården och sedan fast anställning redan samma höst. Därför blev det aldrig någon tredje kurs i Alnarp, som egentligen hade varit den förväntade karriärvägen, men i gengäld läste hos en kvällskurs i botanik vid Göteborgs universitet, nästgårds till trädgården. Det var 1979.

5

Andra besöket: ännu en solig aprildag, men nu mot slutet av månaden och mitt på eftermiddagen. Under oxeln framhärdar julrosorna, ormbunkarna vecklar ut sitt filigraneri och snöklockans pinglor – vita med gröna märken, nätta men ändå tunga – har fått sällskap av kaukasisk förgätmigej med sitt himmelsblå flor på ranka stänglar. I den japanska planteringen har skenkame-

_Arche70.indb 176 2020-04-01 11:50

lian fått blad och gullgrönan – först nu gör den skäl för namnet – enstaka blommor, stormhatten sträcker på sig och i bambuns skugga lyser påskliljorna bländvita; vårstjärnan är spårlöst försvunnen men har ersatts av balkansippa, snarlik i färgen; och framför allt: den vita magnolian blommar för fullt, dess kronblad strödda som konfetti över stenläggningen, medan den röda – en nästan overkligt djup nyans – just har börjat slå ut. Prärien ståtar med ett hav av tulpaner i gult, skärt, rött, till och med randigt; påskliljor i vitt och gult bryts mot hyacinter i blått och lila; och sent omsider har även bergenian börjat knoppas, knubbiga små fång på grova stänglar, ännu halvt dolda under de köttiga bladen. I Linné-rabatten, slutligen, står kejsarkronan nu i full blom; flankerade av kungsängslilja och sibirisk nunneört – den senare var Linné först i Europa med att odla, men då i tron att det var löjtnantshjärta han sådde[4] – skjuter bladen av trädgårdsiris upp som svalt blågröna svärdsklingor ur den ännu kala marken; revor av smultron, återigen med namn efter den hyllade botanikern, trevar sig fram under de låga buxbomshäckarna; och över dem sträcker sig ännu fler tulpaner i allt från rött och gult, över orange till djupaste violett.

På väg därifrån går det upp för mig att jag har begått det klassiska nybörjarfelet – att bara fästa mig vid det som blommar för tillfället – men just på våren kan det väl vara mig förlåtet?

6

Om vi bortser från det impulsiva yrkesvalet framstår Mona i sina egna minnesbilder som målmedveten och samvetsgrann, möjligen på gränsen till pedantisk. Kontrasten till Ulf (född 1952) kunde knappast vara större – och kanske är det just därför, kan jag inte låta bli att tänka, som det blev de två? Hon tog studenten i bästa ordning, han ”flippade över” redan efter nian; hon satte kurs och stävade på, han verkar snarast ha gått dit vinden bar honom. ”Jag bestämde mig sent”, bekänner han, ”var hippie under många år, jobbade inte mycket, lite till och från. Man skulle åka till Indien, man skulle åka till Marocko, man skulle lifta till Amsterdam och så. Ja, så det var väl – sjuttiosex, hur gammal är jag då? Då är jag tjugofyra år, träffar en tjej i Uppsala, och strax före hade jag bestämt mig: jag ska satsa på trädgård! Jag hade väl hållit på lite, vi hade något hus där det bodde en massa udda existenser och vi odlade lite, väldigt tidigt, både kikärtor och jordnötter och… Det var sådant som inte ’gick’ att odla, men det gick visst bra – eller åtminstone måttligt, jag var dålig på att gödsla.”

Genom arbetsförmedlingens försorg fick Ulf först en säsongsanställning i trädgården till Ulleråkers sjukhus – ”dårhuset” – och arbetade där några veckor på våren 1978.[5] Vägen dit gick genom Uppsala botaniska trädgård, och en morgon råkade han lägga märke till vinrankorna som spirade i sina kaster: ”Fan, här måste jag jobba!” När han ändå passerade trädgårdskontoret frågade han – varenda dag – om det fanns något arbete att få, och till sist bar enträgenheten frukt. Arno Kasvi (född 1941) blev sedermera överträdgårdsmästare vid botaniska trädgården i Åbo och är idag en känd trädgårdsprofil i Finland, där han bland annat har gett namn åt en kanelros (*Rosa majalis* ’Arno’) som hittades på en soptipp i stadens utkant, men vid slutet av sjuttiotalet var han verksam i Uppsala och saknade händelsevis en assistent. ”Det var gamla trötta gubbar som gick där och skulle binda upp växter, de band upp knölklockorna och gick där och lullade runt…”[6] Av sin läromästare tog Ulf stora intryck, och först nu gick han på allvar in för att lära sig nya arter: till en början vedartade växter, efterhand också alpinväxter. ”Då ratade jag det vanliga – dahlior var skit, och i början hade jag faktiskt svårt att se skillnad på petunior och penséer – men jag var jävligt duktig på de här udda grejerna!”

I detta skede, kan vi konstatera, framstår rollfördelningen mellan de blivande delägarna i Holmberg & Strindberg AB som mer än lovligt förutsägbar: för henne var trädgård ett ansvarsområde att tålmodigt bemästra, för honom snarare en extremsport att själv excellera i – eller överdriver jag nu? Mona skrattar, Ulf erkänner motvilligt…

Efter en tid blev det fortbildning, först vid Säbyholms trädgårdsskola i Upplands-Bro, sedan på förmanskursen vid Alnarp, och när en tjänst så småningom blev ledig i Göteborg var Ulf inte sen att söka. Göteborgs botaniska trädgård betraktades vid denna tid – och gör det säkerligen fortfarande – som något av en ”storebror” i branschen: här hade man hittat en hygglig balans mellan botanik och hortikultur, indelningen i geografiska områden gav trädgårdsmästarna ett större svängrum än på andra håll – för att inte tala om den dramatiska topografin. ”Vilka möjligheter! Det var ju en platt jävla åker i Uppsala…” Kanske hade Ulf viss fördel av att redan ha varit där på utbyte, men hur det än var fick han tjänsten och flyttade ner till Göteborg. Det var 1984.

Följande vinter var det julfest för personalen, Mona följde med Ulf hem till Båtsmanshuset – en av trädgårdens tjänstebostäder, från början uppförd på det gamla varvsområdet vid foten av Stigberget men numera undangömd längst in i Bambulunden – och där blev hon kvar. Ett omaka par, av allt att döma. Samtidigt är det lätt att föreställa sig hur de kompletterade varandra, hur hennes tålamod och noggrannhet verkligen kom till sin rätt först i sällskap av hans driv och entusiasm (och vice versa). En ”vibrerande” kombination, som när heliotrop och violverbena möter ljusgul buskmargerit.[7] Och förresten, vilket par är inte omaka?

7

Ett tredje besök hinns med innan våren är förbi: en dag i mitten av maj, en kort stund som jag lyckas stjäla från vardagens bestyr – och väl vid änden av Kaponjärgatan slår hjärtat ett extra slag. Rododendron! Den djuprosa ’Kalinka’ i full blom, den skära ’Arabella’ just i färd med att slå ut, den dvärgväxande ’Blue Tit’ med sitt blålila flor under skenkamelian – men ’Koichiro Wada’, som ska blomma i vitt, hittar jag bara i växtlistan. Även den sammetsröda magnolian är fullt utslagen, den vita däremot helt överblommad; koreansk plymspirea och doftdaglilja, den senare uppkallad efter Linné-lärjungen Thunberg, väller ut över stenläggningen; stormhatten, nu mer än midjehög och med stjälkarna skiftande i rött, har fått sällskap av japansk pion i knopp; och späda skott av funkia – i växtlistorna saknas den helt – vecklar ut sina brokiga, ondulerade blad.

Fast vi börjar ju egentligen i skuggan under oxeln, där hasselörten breder ut sig, ormbunkarna står som plymer och de sista, slokande julrosorna börjar uppslukas av rodgersians kraftfulla bladverk. På prärien har vårens lökar nästan helt blommat över – bara enstaka tulpaner står kvar – men i gengäld är en *Allium*,

_Arche70.indb 177 2020-04-01 11:50

gissningsvis kirgislök, just på väg att slå ut och friskt gröna blad har börjat spira ur de torra gräsruggarna. I Linné-rabatten får den sibiriska nunneörten vackert samsas med löjtnantshjärta, den som Linné trodde att han hade fått sig tillsänd *ab extrema Sibiria*; invid väggen har några kala stammar fått blad och visar sig vara fikonträd; och en låg buske med vita klockformade blommor fångar min uppmärksamhet, men inte heller den hittar jag i listorna: kan det vara en klockbuske eller kanske något slags buskrosling? (Det senare, ska det visa sig i efterhand – en amerikansk buskrosling, närmare bestämt.)

Vid det här laget har känslan av förvirring så smått klingat av, och jag tror mig rentav ha fått en någorlunda överblick över den lilla parkens många växtsorter. Samtidigt har det börjat gå upp för mig hur mycket som har kommit till – och, förmodar jag, även fallit bort – längs vägen. Tavlan har verkligen fått liv.

8

Som nybliven göteborgare fick Ulf först ta sig an trädgårdens woodlandparti, men inom kort uppstod nya möjligheter. En överträdgårdsmästare gick i pension, verksamheten organiserades om: Henrik Zetterlund blev föreståndare för alpinerna, Håkan Wallin för växthusen och Ulf själv för parkavdelningen, inte den mest ansedda men överlägset störst till ytan. ”Fantastiska år! Mycket udda existenser också, sådana som jag gillar – AMS-arbetare, folk som inte har det så lätt för sig…” I samma veva började han bredda sin hortikulturella repertoar, förmodligen som en följd av det nya uppdraget men säkert också tack vare Monas goda inflytande.

Och Mona själv? När hon började vid Botaniska trädgården 1979 gjorde hon först två år ute i parken och blev sedan handplockad till den prestigefyllda alpinavdelningen, men där kände hon sig aldrig riktigt hemma. Visst lärde hon sig mycket om floran i världens bergsområden – ”men”, tillstår Mona, ”man var ju så mycket sämre än Henrik Zetterlund, så man kunde aldrig komma ifatt honom. Och dessutom var det växter som inte gärna ville växa, de ville helst dö, och sedan skulle man försöka få liv i dem. Det var inte heller kul, tyckte inte jag.” När tillfället infann sig – det var 1984, samma år som Ulf kom till Göteborg – övertog hon istället ansvaret för sommarrabatterna vid trädgårdens entré, en uppgift som hon delade med kollegan Rigmor Celander. På tal om prestige var annueller verkligen inget som ”man” skulle hålla på med vid Botaniska: arvet efter trädgårdens tidigare prefekter kastade en lång skugga, alpinerna och arboretet var fortfarande det enda som räknades. ”Resten av trädgården låg för fäfot!” utbrister Mona, och fastän det är fyrtio år sedan har hon svårt att dölja sin bestörtning. ”Det fanns ju inga perenner under träden och buskarna. Det fanns ytor som var jättefina tidigt på våren, för då kom nunneörten och lite scilla och sådant – men så” – hon gör ett ljud som av forsande vatten – ”som ett grönt hav kom kirskålen upp! Nej, så såg ju alla rabatterna ut då…”

Var prioriteringarna låg gick alltså inte att ta miste på – men det som uppgiften saknade i anseende, det vägde Mona upp i kunnande: efter sina tre säsonger på Liseberg var hon bäst lämpad för befattningen av trädgårdens samtliga medarbetare, och tillsammans med Rigmor såg hon snart till att utöka sina befogenheter. Istället för att bara lämna sortlistor till växthusen tog de själva över ansvaret för odlingen, de åkte på studiebesök för att utveckla sin syn på vad sommarblommor kunde vara, och efterhand byggde de upp en intim kännedom om sitt material. De prövade sig fram till nya kombinationer – en av de tidigaste noteringarna, om lejongap (*Antirrhinum* ’Red Rocket’), riddarsporre (*Delphinium* ’Blue Butterfly’) och silverek (*Senecio cineraria* ’Silberzwerg’), är daterad 1985 – och experimenterade med både urnor och buketter, de utvecklade sina egna färgteman och förenades till sist i ett gemensamt arbetssätt – någon beskrev det som pointillistiskt, men i folkmun kom det att kallas ”broderimodellen” – där den sammanhållna paletten gjorde det möjligt, inte bara att använda sig av en större mångfald av växter, utan också att utnyttja dem på ett nytt och oväntat sätt.[8]

> Konceptet med många olika arter och sorter, där färgtemat utgör den enande harmoniska faktorn, har visat sig ge stora fördelar. Rabatten får ett vildare och mer dynamiskt utseende. Den ändrar sig hela tiden och växterna avlöser varandra i prakt och blomning under hela sommaren. Kompositionen tillåter därför att även växter med korta blomperioder och oprövade nyheter kan läggas in. Växterna flätas in och ut i varandra, några växer så småningom över andra vilket gör att höstens rabatt blir något helt annat än försommarens.[9]

Citatet är hämtat från den korta artikel, publicerad 1992 i tidskriften *Lustgården*, där Mona och Rigmor först presenterade utfallet av sitt arbete för en bredare allmänhet.[10] Fyra år senare hade de utvecklat sin ömsesidiga tankegång till en hel bok med samma titel som artikeln: *Nordiskt ljus och italiensk hetta*.[11] Noga räknat handlar boken också om mycket annat – jord och gödsel, sådd och sticklingar, provbuketter och bildrabatter, vetenskapliga artbeteckningar och kommersiell fröproduktion – och innehåller dessutom en utförlig lista över särskilt odlingsvärda annueller, komplett med anvisningar om såtid och krukstorlek, höjd och blomfärg, växtsätt och råd om användning. Framför allt är den emellertid ägnad åt det dussintal planteringar som författarna hade hunnit med att anlägga sedan årtiondets början: två per säsong, den ena på ömse sidor av en gångväg och den andra i form av en treklöver, med namn som *Nordiskt ljus* och *Stromboli* (därav ”italiensk hetta”), *Den blå timmen* och *Indiansommar*, *Ödessymfonin* och *Sommarnattens leende*.[12]

Mona trivdes aldrig bland de självmordsbenägna alpväxterna, men sommarblommorna visade sig vara ett idealiskt sällskap. Här hade hon fria tyglar, kunde se handgripliga resultat – och, inte minst viktigt, fick ägna sig åt ”något som folk i gemen tyckte om”, som hon formulerar det under vårt samtal. Nåja, kanske inte riktigt alla: ett tidigt experiment på temat ”blandade karameller” fick också, framgår det i boken, ett minst sagt blandat mottagande. ”Några upplevde rabatten som en sprakande hämningslös fest för ögat – en dag på tivoli – medan andra tog avstånd och fann den smaklös.”[13] Ulf, för sin del, svävar inte på målet: ”Det var ju revolutionerande, det där med sommarblommorna! Man hade ju inte sett något liknande, tamejfan, inte i hela Europa.” Och han var inte ensam om att urskilja det banbrytande i Mona och Rigmors gemensamma ansats. När de väl hade utarbetat sin första genomtänkta färgpalett – den som i efterhand fick namnet *Nordiskt ljus* – började de med att prova ut den i urnor

_Arche70.indb 178 2020-04-01 11:50

Hörnet Kaponjärgatan-Frigångsgatan den 2 januari 2007.

strax innanför grindarna till trädgården. ”Kanske hade vi aldrig insett finessen med det vi åstadkommit”, erkände de utan omsvep i boken, ”om inte nationens store trädgårdsguru Rune Bengtsson kommit förbi på höstkanten samma år, 1989, och påpekat att vi hade skapat något väldigt speciellt.”[14] (Eller, som Mona själv minns hans tidstypiska replik: ”Här har ni något speciellt, flickor!”)

Det ”speciella” som de båda ”flickorna” hade åstadkommit var ett utfall, inte bara av deras eget samarbete, utan också av en annan och helt specifik korsbefruktning.[15] Samma år som hortonomen Rune Bengtsson hade vägarna förbi Botaniska trädgårdens entré fick Mona och Rigmor möjlighet att än en gång utvidga sitt ansvarsområde – denna gång till demonstrationsträdgården, den stora perennplanteringen i höjd med den nuvarande paviljongen. Här finns idag ett anslag där det bland annat framgår att utformningen är inspirerad av den engelska trädgårdsarkitekten Gertrude Jekyll (1843–1932), i synnerhet av hennes sätt att arbeta med färg i sina rabatter. (”Det här är typiskt mig”, skrockar Mona, ”jag hatar att läsa om sådana här saker, men jag kan öppna en bok och så hamnar jag bara på en sida – och så, ’ja, så här är det ju!’ – och så ihop med den boken.”) I kontrast till de tidigare sortimentsrutorna blev den nya rabatten en sammanhängande plantering där växlingen mellan högre och lägre växter skapade halvt slutna, halvt öppna rum – ”ett löst arrangemang”, som de beskrev det i sin egen bok, ”där växterna kunde avtecknas emot varandra”.[16] Kort sagt, mindre av traditionell demonstrationsträdgård och mer av prydnadsrabatt, om än med perenner istället för annueller. Ansatsen väckte uppenbarligen visst motstånd, men det blev bara en ytterligare sporre för de bägge trädgårdsteknikerna. Egentligen hade varken Mona eller Rigmor någon större erfarenhet av perenner, men inte heller några förutfattade meningar. Och därav korsbefruktningen: ”Utan att tänka så mycket på det överförde vi så småningom de här idéerna till vår sommarblomsutformning.”[17] Med andra ord, mer av sommarbloms-tänk i perennplanteringen – även, till exempel, i sättet att använda kantväxter – och ”ett mer perennlikt utseende” i sommarrabatterna.[18] Det var i detta samspel som den så kallade broderimodellen kom till.

Även Mona fick alltså sin beskärda del av ”fantastiska år” – och i någon mån var det tack vare, inte trädgårdens ledning, utan snarare dess avsaknad av ledning. Året innan Ulf kom till Göteborg hade botanikern Gunnar Weimarck tillträtt som ny prefekt, ”och han tillät allt, det var bara att sno åt sig ett område – jag snodde åt mig woodlandpartierna och undervegetationen, Mona och Rigmor sommarblommorna och perennplanteringen. Allt var tillåtet, liksom!” Men det var aldrig fråga om någon försummelse från prefektens sida, åtminstone inte om vi får tro honom själv. Till boken om sommarblommor skrev Weimarck ett förord där han inte bara lovordade de båda författarna och gratulerade deras blivande läsare, utan också gav sin syn på det egna uppdraget en programmatisk formulering:

> Jag tror att hemligheten ligger i stor frihet. Vem kan bättre utföra ett skapande arbete än den som inte bara formellt behärskar yrket utan också känner för det och får utrymme att utveckla både sig själv och sin uppgift? En sådan frihet kan vara svårhanterlig och riskabel men ger också stora möjligheter.[19]

Vad gäller Mona och Rigmor tillade Weimarck med glimten i ögat: ”Det är inte bara på skämt som jag brukar säga att deras enda direktiv är att komponera rabatterna efter eget huvud och varje säsong försöka överträffa sig själva.”[20] Det senare tyckte han också att de hade lyckats med, och för den som i efterhand bläddrar bland helsidesbilderna och planteringsplanerna i *Nordiskt ljus och italiensk hetta* är det svårt att inte hålla med. ”Fast vi var ju ansvarsfulla människor, om man säger så”, bedyrar Mona – ”men det skulle ju kunna…”

Hon fullföljer aldrig tankegången. Istället tillägger hon eftertänksamt: ”Och det var väl kanske det som gjorde att det gick åt helvete till slut.”

9

När övergår våren i sommar? När dygnsmedeltemperaturen överstiger 10 grader, enligt meteorologerna; när rabatten har gått ihop, tänker jag för mig själv. När den väl är här – några dagar in i juni, några minuter över tolv – går den hur som helst inte att ta miste på: stillheten efter det plötsliga regnet, ljuset över de folktomma gatorna, luften som nästan går att vidröra. Hur var det egentligen att växa upp här, bland kullerstenarna och de pastellfärgade fasaderna, men samtidigt med Järntorget och Långgatorna runt hörnet?

I planteringarna har den första, extatiska blomningen mattats av, fyrverkeriet av färger börjat gå upp i den frodiga grönskan. Under oxeln har inte bara julrosorna utan även gullgrönan, snöklockan och den kaukasisiska förgätmigejen nästan helt blommat över, och istället är det bladen som nu dominerar intrycket. En annan färgskala, ett annat formspråk: täta fång av mörkt blågröna, ovala och bitvis nästan knaggliga; glesa mattor av gulgröna, tredelat flikiga; ostyriga ruggar av svalt mellangröna, smala som spjut; framvällande bäddar av klargröna, vågigt hjärtformade – och dessutom fingrade, äggrunda, njurformade, parbladigt finflikiga… I den japanska planteringen är de fyra sorterna av rododendron (under dvärglönnen kikar den försvunna ’Koichiro Wada’ äntligen fram) alltjämt översållade, men även de snart överblommade; skenkamelian har slagit ut – dess blommor, gräddvita med smörgula pistiller, påminner verkligen om kamelians – och lönnen fått röda näsor; hortensians kala vidjor är nästan helt dolda av ett friskt bladverk, funkian breder ut sina blådaggiga voluter, dagliljorna knoppas i grönt, rött och gult – från någon enstaka stängel hänger redan en solgul trumpet – och där först vårstjärnan och sedan balkansippan stod har en brokbladig kinesisk kämpestarr, de sista resterna av ett från början omfattande bestånd, trots allt orkat sig upp ur jorden. Prärien börjar ta höjd, en alltmer överväldigande mångfald som för ögonblicket går i svala toner: den lila kirgislöken har fått sällskap av strandiris i himmelsblått, amerikanskt älggräs i djuprosa, spansknäva i blekrosa – för att inte tala om stjärnflockan, skiftande från dovt gammelrosa till benvitt, och en makalös, polkagrismönstrad skönhet som jag återigen inte hittar i växtlistan men som Mona, när jag väl kommer mig för att skicka henne ett suddigt *snapshot*, omedelbart identifierar som en fylld stjärnakleja vid namn ’Nora Barlow’. (”Minns inte”, skriver hon i sitt textmeddelande, ”men jag tror inte att vi har planterat aklejor. Så de kan ha funnits med som frö i andra växter eller sått sig från andra planteringar som

_Arche70.indb 180 2020-04-01 11:50

du säger.”) I Linné-rabatten, till sist, har kejsarkronan vissnat ner; i gengäld är pionerna på väg att slå ut – den vita har redan börjat tappa sina första kronblad – och irisen, mörkt purpurröd med gul teckning, står i full blom; den allt yvigare Linné-rosen har fått sin första blomma, smultronen sina första bär och mot den spritputsade husväggen avtecknar sig några rangliga sparrisstjälkar.

Och jag som tyckte att jag just hade börjat hinna ifatt dem – men nu rycker Mona och Ulf ifrån mig igen. Hur länge till, måste jag undra, ska jag lyckas hålla jämna steg?

10

Det gick alltså ”åt helvete” till slut – men precis hur och varför är omöjligt att avgöra, åtminstone för den som inte var med (och kanske även för den som var det). Om man får tro Mona och Ulf var det avundsjuka från kollegor, möjligen också missnöje med det ambitiösa ledarskapet på marken och frånvaron av tydliga direktiv uppifrån, som först ledde till en allt sämre stämning i arbetslaget och efterhand till rena intriger, i det närmaste en sammansvärjning. Att Botaniska trädgården vid slutet av 90-talet skulle inlemmas i den då nybildade Västra Götalandsregionen bidrog möjligen till turbulensen. Gunnar Weimarck gick i pension vid utgången av år 2000 – ”det var ju snack redan då”, erinrar sig Ulf, ”om den där eländige dansken” – och många andra valde att sluta i samma veva.[21] Jag insisterar inte på samtalsämnet: vad som än hände är det, tjugo år senare, fortfarande svårt att tala om.

Tack och lov hade Mona och Ulf redan då sin egen firma att falla tillbaka på. Med undantag för rena konsultationer har de knappt arbetat för privatpersoner, men de började faktiskt med den sortens uppdrag – och då inte för vem som helst! Sommarrabatterna innanför huvudentrén måste ha gett Mona ett namn även i vidare kretsar, och till sist verkar ryktet ha nått gräddan av den göteborgska societeten. Att nästan trettiofem år av både personlig och professionell samvaro har gjort dem osedvanligt samspelta är uppenbart genom hela samtalet, men när de berättar om den första tiden pratar Holmberg & Strindberg nästan i mun på varandra:

> ”Vi hade Gyllenhammars trädgård i tio-femton år, där gjorde vi perennrabatter och något woodlandparti…
> ”… och kryddträdgård och planterade träd och…”
> ”… det var genom Botan, de ringde säkert till Botan och ville ha någon som… Ja, och så blev det, och sedan hade vi det på nittiotalet, i princip tills hon dog.”[22]
> ”Ja, det var då vi startade firman, men vi levde ju inte på den då. Sedan var det nollnoll eller nollett eller så som vi började leva på den – och jag trodde alltid att firmanumret började på nittioett, det gör det för alla aktiebolag, men jag trodde länge att det var för att vi startade nittioett…”
> ”… och så hade vi, ute i Kåsjön, någon jävla tio-femtonmiljonersvilla där vi gjorde något som de säkert inte önskade, för vi gjorde ju våra drömmar, alldeles för rörigt…”
> ”Ja, några azaleor där, och så ett träd där, och så några rododendron där…”
> ”… och de skilde sig!” (alla skrattar) ”Och så gjorde vi…”
> ”… sjuttonmiljonersvillan!”
> ”Ja, där ute i Kullavik…”
> ”… och det var likadant där…”
> ”Ja, han hade ju velat ha en fascistträdgård – tre buxbomar, två miskantus och en stenöken – men *det* fick han inte!” (fler skratt)

Uppsluppenheten kommer sig mindre av glädje vid minnet – eller stolthet, för den delen – och mer av det befängda i själva situationen: de stora summorna kändes alltid olustiga, med anläggningsarbeten bland önskemålen var det svårt att bibehålla den helhetssyn som de båda eftersträvade – och de egna ”drömmarna” framstår nästan som ett medvetet sabotage mot överklassens föregivet goda smak. Mona och Ulf fällde knappast några tårar när de offentliga uppdragen började få överhanden, gissningsvis i samband med att de blev beroende av firman för sitt uppehälle. Framför allt var det allmännyttan som nu kom att stå för beställningarna – från början tack vare goda kontakter med Göran Wendel, verkställande direktör för Bostads AB Poseidon, som själv hyste ett levande trädgårdsintresse.

De större omständigheterna är återigen svåra att överblicka, men några utvecklingslinjer låter sig ändå urskiljas. Den ekonomiska krisen under tidigt 90-tal, och därtill en borgerlig majoritet i såväl riksdag som kommunfullmäktige, hade resulterat i en drastisk kursändring för de allmännyttiga bostadsbolagen. Det föregående årtiondets ideal om lokalt boinflytande fasades ut, och istället blev affärsmässighet och effektivitet de nya honnörsorden. Poseidon gick i bräschen för utvecklingen: en ny företagsledning med Wendel som VD tillträdde 1996, ett nytt utvecklingsprogram lanserades redan samma år; kärnverksamheten organiserades om, entreprenadverksamheten såldes ut och motsvarande tjänster handlades istället upp från externa aktörer. På bara några år skars personalstyrkan ner med nästan två tredjedelar, och de få som var kvar fick ta på sig allt fler arbetsuppgifter. Visserligen gjorde de ”mjuka frågorna” ett slags *comeback* framåt millennieskiftet, men då betraktade som ”konkurrensmedel” snarare än som mål i sig.[23]

Det var i ett turbulent skede som Mona och Ulf såg sig tvungna att lämna Botaniska trädgården – men i någon mån var det samma turbulens, samma epokskifte inom den offentliga förvaltningen, som också gav upphov till nya möjligheter. Från första början fanns utemiljöerna med på styrelsens agenda: som ett led i upprustningen av beståndet, men också för att stärka bolagets position i den föreställda kampen om de till kunder omstöpta hyresgästerna. Istället för att låta ”mark” och ”bygg” konkurrera om samma resurser, en tävling som oundvikligen hade fallit ut till de senares fördel, såg Wendel till att öronmärka pengar just för trädgårdssatsningar. 1999 utpekades ”det gröna Poseidon” som en särskild ”framgångsfaktor” för bolaget, och under det följande årtiondet omsattes den nya policyn i allt från mindre prydnadsplanteringar, över så kallade fick- eller miniparker, till fullskaliga parkområden.[24] Arbetet leddes av Morgan Wassmur, byggnadsingenjör i botten men trädgårdsansvarig i den nya, effektiviserade organisationen, som i en intervju tio år senare talade sig varm för Poseidons strategi: utemiljöns betydelse för att attrahera ”kunderna”, nya planteringar som ett led i marknadsföringen, boinflytan-

_Arche70.indb 181 2020-04-01 11:50

de som långsiktig kostnadsbesparing.[25] På samma sätt tycks användningen av perenner – nu i motsats till sommarblommor – ha motiverats som en ekonomisk åtgärd, något som Mona och Ulf för sin del ställer sig frågande till.[26]

Hur kom då själva projekten att gestalta sig? Det startade i liten skala – en plantering här, en minipark där – och till en början anlitades flera olika aktörer, men det var bara Mona och Ulf som infriade förväntningarna.[27] Deras framgångar sporrade till en verklig storsatsning, Världens park i stadsdelen Backa på Hisingen, anlagd 2002 tillsammans med landskapsarkitekten Ulf Rehnström från Landskapsgruppen – ett välfungerande samarbete som, här såväl som i kommande projekt, lät Mona och Ulf hålla sig innanför kantstenen. Med sina drygt 13 000 växter fördelade över 8 000 kvadratmeter blev parken en storartad succé, uppmärksammad till och med i TV-programmet *Gröna rum*.[28] I ett slag hade Holmberg & Strindberg gjort sig ett namn, inte bara i Sverige utan även internationellt. ”Poseidon gjorde dem kända och de gjorde Poseidon kända”, för att tala med Morgan Wassmur.[29]

Och hur följer man upp en sådan bedrift? I en broschyr med rubriken *Utmärkta planteringar* framhåller bolaget, inte bara den ”ståtliga” Världens park från 2002 och den ”spännande” Linnéparken från 2007, utan också ytterligare trettio planteringar, jämnt fördelade över staden och i huvudsak anlagda under åren däremellan.[30] Satsningen som helhet ledde till att Poseidon fick ta emot det prestigefyllda Ulla Molin-priset för sitt arbete med att, som juryn formulerade det, ”skapa trygga, lustfyllda och välkomnande utemiljöer, som inbjuder till möten och stärker människors hälsa och välbefinnande”.[31] Göran Wendel hade verkligen lyckats sälja in sin vision.

Vid det här laget hade både Mona och Ulf redan årtionden av yrkeserfarenhet i ryggen, och säkert var det därför som Holmberg & Strindberg stod sig i konkurrensen – men steget till att arbeta med offentliga planteringar var ändå inte obetydligt. ”Det man kunde på Botan”, förklarar Ulf, ”det var ju inte grundsortimentet i plantskolornas kataloger, så det har vi fått lära oss efterhand. Och så har det kommit mycket nytt – men där har vi hängt med!” Mycket att lära, alltså, men också mycket att lära ut: som ett led i firmans verksamhet har Mona genom åren hållit otaliga kurser och föreläsningar, dels för bostadsbolagens egen personal, dels vid utbildningar i Alnarp, Enköping, Mariestad med mera. Det var med Världens park som de först gjorde sig ett namn, men det är snarare tack vare undervisningen som de har fått ett bestående rykte. (Här hittar vi också förklaringen till att det aldrig är någon som nämner Ulf.) ”Tänk om man skulle räkna ihop alla föreläsningar och föredrag och kurser du har haft”, funderar han, ”då hade det blivit en ansenlig hög…” Hon håller med, och ändå inte: ”Jag tror att det är ganska många elever som har hört mig och inte kommer ihåg det – men så finns det också många som kommer ihåg, där man har träffat någon nerv, något som passar in på dem själva eller så… Så det är ju roligt, men det är inte därför man gör det.”

11

Tre veckor senare, en strålande högsommardag. Nävorna blommar – just här i skärt, men lika gärna i blått eller lila – på ostyriga stänglar, ofta gott och väl en halvmeter ovanför den allt tätare bladmassan; ormbunkarna, solbelysta, har redan börjat torka och skrumpna. I skenkamelians yviga lövverk har fjolårets torra frökapslar fått sällskap av årets, svällande i skiftningar från rött till grönt; både funkia och plymspirea blommar i vitt, den förra på kraftiga spiror, den senare istället med sirliga hängen, medan hortensian just har fått knoppar; gullgrönan täcker jorden helt och har även den börjat leta sig ut på kullerstenarna. Ett bestånd av glansmiskantus, nästan manshögt och mer än en famn brett, väller i kaskader ut över det låga järnstaketet; strax till vänster tränger sig rosenstaven upp ur grönskan – en omisskännlig silhuett med sina gängliga stjälkar, ännu utan blommor men översållad av såväl trinda knoppar som smala, spetsiga blad – och bredvid den en småblommig alunrot, marmorerad i rödsvart och grönvitt, med rosa klockor på vingliga stänglar; bara någon enstaka kirgislök står kvar, men bland de bleknande stjärnflockorna ståtar nu en intensivt brandgul lilja – jag gissar på saffranslilja, men det visar sig vara en asiatlilja med det dramatiska namnet ’Fire King’ – och fler väntar på att slå ut. Mullbären har satt frukt – de lägst hängande börjar redan mogna – och rosen står i full blom, skiftande från aprikosgult, över vitt till skärt, knopparna rentav i rött; den purpurröda irisen är däremot helt överblommad, kronbladen som skynkligt smörpapper; och framför sparrisstjälkarna invid väggen, hör och häpna, har två bananplantor – närmare bestämt japansk fiberbanan, grovt trådiga stammar med stora, rödgrönspräckliga blad – skjutit upp ur jorden som från ingenstans. (Det beror på att de planteras ut för varje ny säsong, förklarar Mona tålmodigt medan Ulf skrockar bortifrån soffan.)

Som väntat har jag allt svårare att följa med i den oupphörliga förändringen – och ändå är detta bara en bråkdel, allt finns inte ens med i listorna…

12

Att Världens park kom att väcka sådan uppståndelse berodde inte enbart på dess egna förtjänster – eller, för den delen, på Poseidons marknadsföring – utan också på att den avtecknade sig mot en större, internationell bakgrund: den så kallade ”nya perennvågen”, på engelska *the New Perennialism*, en stilriktning som tog form under 80-talet med den holländske trädgårdsarkitekten och plantskolisten Piet Oudolf (född 1944) som främsta affischnamn. Hans egen trädgård utanför byn Hummelo i holländska inlandet är ett monument över rörelsen, och sina mest omskrivna projekt har han genomfört i USA: från Lurie Gardens i Chicago, en offentlig park på taket till ett underjordiskt garage, till The High Line i New York, en övergiven järnvägsviadukt omvandlad till grönstråk. Sitt genombrott utanför hemlandet fick Oudolf dock i Sverige – närmare bestämt med Drömparken i Enköping, invigd 1996 och anlagd på initiativ av den dåvarande stadsträdgårdsmästaren Stefan Mattson.[32] Parkens så kallade salviaflod, en böljande rabatt med tre nyanser av stäppsalvia (*Salvia nemorosa*), blev så populär att Oudolf övervann sin ovilja mot att upprepa sig och tog till samma grepp i Lurie Gardens.[33] Inom Poseidon hade de förstås hört talas om Drömparken när de sjösatte sin egen storsatsning: kanske var det rentav Mona själv som hade berättat om den när hon i ett tidigt skede bjöds in för att hålla ett föredrag? I ett tidigt skede hade Göran Wendel faktiskt Oudolf

_Arche70.indb 183 2020-04-01 11:50

själv i åtanke för Världens park, men Morgan Wassmur framhöll enträget Holmberg & Strindbergs förtjänster.[34]

Idag är den holländske mästarens verk utförligt dokumenterade, och hans brittiske vapendragare Noel Kingsbury har hjälpt till att göra dem bekanta för en internationell publik – men historien om hans insatser på svensk mark återstår till stora delar att skriva. Exempelvis är motsvarande avsnitt i Kingsburys biografi över Oudolf inte mer än tiotalet sidor långt, fastän det uttryckligen beskriver de svenska projekten som en vändpunkt i karriären.[35] Det begränsade utrymmet till trots hinner författaren med en kort diskussion av hans vidare inflytande i Sverige, där det bland annat står att läsa följande:

> Other practicioners have also been able to ride a wave of enthusiasm for perennials and their use in the country's very democratic public spaces. One example from the coastal city of Gothenburg – which has a mild climate, relatively speaking – is the way that Mona Holmberg and Ulf Strindberg have used vast swathes of a very wide range of perennials around housing projects in the city, even supplying interpretation boards with waterproof planting plans, which astonish visitors by their mere survival in some of the rougher neighborhoods.[36]

Drömparken blev alltså startskottet för Oudolfs internationella framgångar – men samma historia går också att följa längre tillbaka i tiden, för hans särskilda förhållande till Sverige uppstod inte i Enköping. Tillsammans med kollegan Henk Gerritsen (1948–2008) hade Oudolf skrivit den sedemera klassiska boken *Droomplanten*, som när den publicerades 1990 utgjorde den första samlade presentationen av den nya sensibiliteten. Bara fem år senare – året före *Nordiskt ljus och italiensk hetta* – kom den också ut på svenska, då som den första översättningen till något språk.[37] I sitt förord till den svenska utgåvan framhöll Rune Bengtsson – han som också skymtade förbi i upptakten till Mona och Rigmors bok – ”den spännande utveckling av trädgårdskulturen i Holland som har ägt rum under de senaste tio åren”, där idealet utgörs av ”en förtätad och förädlad blomsteräng som ger betraktaren rika upplevelser”, och beskrev den rentav som ”det mest spännande trendbrottet i trädgårdskulturen under hela 1900-talet”.[38]

Våra många ledtrådar har som synes blivit alltmer sammanflätade, men innan vi försöker knyta ihop resonemanget ska vi följa dem ytterligare några år tillbaka. Redan i januari 1992 – två år efter att *Droomplanten* först gavs ut, men tre år innan den svenska översättningen – kunde samme Rune Bengtsson, då tillsammans med sin fru och kollega Eivor Bucht, välkomna en holländsk delegation till den årliga så kallade Movium-konferensen vid lantbruksuniversitetet i Alnarp, ett arrangemang som skulle bli det första i en rad internationella möten under den gemensamma rubriken ”Perennial Perspectives”.[39] I samband med konferensen såg de också till att få med ett nyhetsbrev i tidskiften *Utemiljö* där Rob Leopold (1942–2005), teoretikern bland de holländska praktikerna, fick i uppgift att presentera rörelsens idéer och ideal.[40] På så sätt kom Bengtsson att spela en avgörande roll när de nya, internationella strömningarna blev bekanta för en svensk publik – och i någon mån bidrog han därmed till att, inte bara förmedla, utan faktiskt också frambringa ”den holländska vågen”. Enligt Henk Gerritsen var det rentav Bengtsson som först satte namn på rörelsen.[41]

Det är mot denna bakgrund som Poseidons satsning på Världens park ska betraktas, och i en vid bemärkelse kan Mona och Ulf onekligen sägas ingå i samma naturalistiska strömning. De delar holländarnas förkärlek för det vilda och otyglade – men likväl genomfört med större omsorg och precision än mera traditionella perennplanteringar – och utgår från samma breda palett av arter, där även gräsen och de ”blyga”, stödjande växterna får rum; de lägger lika stor tonvikt vid de enskilda plantornas intima samspel och eftersträvar samma intrikat sammanflätade helhet. I boken om sommarblommor figurerar perennvågen dock som mest i förbigående – som en anspelning på ”skir snårighet från Holland” eller ett vykort från den holländska byn Schuinesloot, där Henk Gerritsen och hans partner Anton Schlepers (1945–1993) hade förverkligat sin egen dröm om en vildare trädgård.[42] I sin artikel i *Lustgården*, där författarna vände sig till en redan invigd publik, förhöll de sig däremot uttryckligen till ”den holländska vågen” – fast då, betecknande nog, med viss distans:

> Vi har emellanåt förknippats med den nya ”holländska vågen”, eftersom vi parallellt med den har utvecklat samma vilda, ängsliknande utseende i våra sommarplanteringar som holländarna strävar efter i sina perenna planteringar. Holländarna är mästare i att skapa en slags sirlig fördrömdhet, men vissa av de holländska skapelserna känns för oss lite uttryckslösa i sin allmänna snårighet. Vi föredrar en fast grundstruktur i rabatten, som spretiga och vidlyftiga växtformer sedan kan göra uppror emot. Vad vi uppenbarligen har gemensamt med holländarna är viljan att töja gränserna för vad som är möjligt i en plantering.[43]

Att urnorna med *Nordiskt ljus* vid Botaniskas entré påminde Rune Bengtsson om vad han hade sett i Holland var alltså ingen tillfällighet – särskilt som han hade vägarna förbi på hösten, då uttrycket var ännu lite ostyrigare än på fotografierna i boken – men skillnaderna är likväl avsevärda. ”Så vilda var vi nog aldrig”, hävdar Mona, ”det skulle se vilt ut, men det skulle absolut inte vara skräpigt. Och det tyckte jag nog att vissa saker som vi såg i Holland var – skräpiga.” Avståndet mellan borta och hemma är inte heller försumbart i sammanhanget: bristen på vatten och orörd natur – liksom, får man förmoda, det formella idealets fortsatta dominans i breda kretsar – bidrar till att ge det vildvuxna en annan dragningskraft i Holland, och omvänt är torrängsidealet inte särskilt väl avpassat för det leriga och fuktiga Göteborg.

Visst har Oudolf varit en källa till inspiration – och dessutom en personlig vän ända sedan 80-talets andra hälft, då han kom som besökare till Botaniska trädgården – men Holmberg & Strindberg har också sina invändningar. ”Det är konstigt med Piet Oudolf”, funderar Ulf, ”hans nakna ben…” Jag ser nog aningen förbryllad ut, för Mona inflikar omedelbart: ”Ja, att han inte har några kantväxter!” Och lika fort fångar Ulf upp tråden igen: ”Nej, eller något som dillar till det, för det är ofta som han sätter *Phlox* eller något sådant som första växt – och sedan blir de kala, tjugo-trettio centimeter upp, och det enda man ser är den där kala stammen. Men de som tar kort på hans rabatter har förstås inte

_Arche70.indb 184 2020-04-01 11:50

med kanten i bilden, utan då ser man bara det där havet av växter som ser så härligt ut!” Med lite eftertanke tillägger han: ”Fast det är svårt, det där, det blir ju ingen ängskänsla ifall man nu skulle göra en tårta och sätta en *Alchemilla* runt för att rama in det.” Och så, efter ytterligare en kort funderare: ”Men det finns några växter som man kan alternera med – såpnejlika, till exempel.”[44]

Vad sommarblommorna angår kom inspirationen faktiskt från England snarare än Holland: Mona hade varit på utbyte till Kew Gardens en månad eller två i början av 80-talet, och i samband med det fick hon också tillfälle att uppleva de stora engelska trädgårdarna – Great Dixter, Sissinghurst med flera – med sina egna sinnen. Det hon överhuvud taget visste om att kombinera växter, det hade hon snappat upp där: ”Jag lärde mig väldigt mycket om sommarblommor på Liseberg – men ingenting om design, kan jag säga!” Kanske skulle man till och med kunna hävda att perennvågen inte alls kom från Holland i början av 90-talet, utan istället från England i början av 1900-talet – då med namn som Gertrude Jekyll, William Robinson och Vita Sackville-West bland galjonsfigurerna – och att det var denna längre dyning som, bland annat i förmedling av Oudolfs egen förebild Mien Ruys (1904–99), i sinom tid gav upphov till den kortare, holländska vågen.[45] Att den senare bröt fram just omkring 1990 har förmodligen mindre att göra med den plötsliga återupptäckten av perennernas otuktade charm än med krasst materiella hänsyn.[46]

Efterhand tycks det också ha blivit lite väl mycket av det goda. ”Ibland kan jag nästan tycka illa om perenner”, erkände Stefan Mattson i ett föredrag hos Trädgårdsamatörerna i Hudiksvall för bara några år sedan. ”Vi blev väldigt förknippade med dem när jag jobbade i Enköping. Folk trodde nästan att vi bara jobbade med perenner, men vi jobbade med mycket annat också, i kombination med perenner.”[47] Även Holmberg & Strindberg är mest kända för sina perennplanteringar, men precis som Mattson framhåller de gärna värdet av lökar och marktäckare, träd och buskar – och vid mer än ett tillfälle under loppet av vårt samtal undslipper sig Ulf det nedlåtande uttrycket ”perennåker” som benämning på mindre lyckade yttringar av det naturalistiska idealet. Så var faktiskt det mest inspirerande från resan till Holland i början av 90-talet inte Henk Gerritsens vildvuxna rabatter utan istället Anton Schlepers’ omsorgsfullt arrangerade blomsteruppsättningar.

Nåväl, men vilka är då egentligen deras förebilder? På en rak fråga svarar Mona med den vanliga glimten i ögat: ”Nej, nu förstår jag inte vad du pratar om!” Inspireras gör de av allt och alla, både av det som är bra och det som är mindre bra – men någon ”guru” har de aldrig hållit sig med. (I gengäld har de desto fler rivaler, men dem får Mona och Ulf berätta om själva.)

13

Det blir inget tredje besök innan sommaren är över; istället lämnar vi staden, sätter kurs på sommarön. För vilket år i räkningen vet jag knappt längre – men när vi väl har stigit iland på bryggan och gjort fast den vita plastekan vid en grånad pollare är det som om jag var här för allra första gången. Bland stenarna bakom båthuset trängs skimrande gråbo, dunigt älggräs, sövande vänderot, uppkäftig gulsporre och yrvaken strandaster, fullständigt genomvävda av kråkvickerns tätt parbladiga klängen; en bit bort längs stranden, mot en blågrå fond av strandråg, samsas en kraftig vresros med någon skirare släkting – kanske en stenros – och rentav en och annan vilsen ungtall; heden ovanför gistvallen är höljd i ljung och mjölkört, blåbär och kråkbär, skott av björk och rönn som älgen inte har hunnit fram till; på kalhygget uppåt skogsbrynet svävar halvt genomskinliga skyar av kruståtel över de ogenomträngliga vildhallonsnåren, taggiga och fulla av huggorm; ängen i fiskeläget på norrsidan hyser gulmåra och blåklocka, rölleka och strandnejlika, den ståtliga renfanan och ett vimmel av överblommade fibblor; och vid tjärnen djupt inne i skogen – om hon inte har flyttat någon annanstans – gömmer sig skogsfrun i den fuktiga mossan.

Eller, för den delen, fältet med gullris och brudborste som vi såg från tågfönstret på vägen hem – var det kanske vid Horndals bruk? Gult och magenta mot en cyanblå sensommarhimmel.

14

Hur det kommer sig kan jag inte förklara ens för mig själv, men från början av våren till slutet av sommaren är jag uppfylld – i det närmaste besatt – av en enda, enveten tanke: att det som Mona och Ulf har kommit att ägna sig åt är att betrakta, inte bara som en konstart i egen rätt, utan rentav som den främsta, den mest fulländade av alla konstarter. Är det lockelsen i att börja om på nytt, kasta allt över ända? En växande otillfredsställelse med språket, som ända sedan de tidigaste skolåren har utgjort min självskrivna livsmiljö? En mållöshet inför samtiden, inför de sammanflätade kriser – finanskrisen, flyktingkrisen, klimatkrisen – som vi inte kan förmå oss att nämna vid deras rätta namn? Eller kanske erfarenheten av att själv få barn, det omskakande mötet med en lika ordlös som obändig tillvaro.

Oavsett vilket – jag läser allt som jag kan komma över i ämnet, sammanställer växtlistor med detaljerade uppgifter om de olika arternas diverse egenskaper, förlorar mig i illustrationerna till Piet Oudolfs böcker och besöker själv Priona, Henk Gerritsen and Anton Schlepers’ trädgård i Schuinesloot, i samband med en resa till Holland.[48] (Oudolfs trädgård i Hummelo är numera stängd för allmänheten, delvis på grund av den aldrig sinande strömmen av nyfikna turister.) Självfallet tar jag även med mig min storslagna idé – om inte annat som en halvt omedveten baktanke – in i vårt långa, vindlande samtal. Jo då, på frågan om hon skulle beskriva vad de gör som en konstart svarar Mona, eftertänksamt men ändå entydigt: ”Ja, det tycker jag att man kan.” Men så tillägger hon genast, återigen med glimten i ögat: ”Fast det kan man väl få kalla nästan vad som helst, höll jag på att säga!” Och när jag längre fram under samtalet återkommer till ordet konst kan hon inte låta bli att skratta till, mest av förvåning men kanske också med uns av ängslan.

En tänkbar anledning framkommer efterhand: tidigare i livet, visar det sig nu, uppfattade Mona sig själv som en ”okonstnärlig” person av det enkla skälet att hon ”inte kunde rita”. Skolans teckningslektioner blev ett hinder snarare än en hjälp – de var inte till för att faktiskt lära sig något, bara för att visa fröken vad man redan kunde – och troligen led hon också av sina högt ställda förväntingar på sig själv. Några liknande svårigheter har hon aldrig upplevt med växter, som hur som helst lever sitt eget liv. ”Det kanske var färgerna som var min grej”, funderar hon, ”mer än

_Arche70.indb 185 2020-04-01 11:50

det petiga tecknandet – om jag hade fått börja i den änden hade jag kanske fattat tidigare att jag hade en ådra av något slag. Jag blev väldigt glad när jag upptäckte att jag hade fallenhet för det.” När jag lyssnar på henne kommer jag att tänka på en passage från inledningen till boken om sommarblommor, en avsiktsförklaring som nu får annan och djupare klangbotten:

> Jodå, visst bryr vi oss om formen också. Men varje gång man i Sverige säger att nu ska det handla om form och färg, så går nittionio hundradelar av utrymmet åt till att beskriva och utreda formen. Färgen reduceras till samma funktion som i en teckning av en elev på mellanstadiet; med den fyller man i redan färdiga konturer.[49]

Ansatsen är intressant att jämföra med Piet Oudolf, som vid första anblicken intar en rakt motsatt hållning genom att tona ner färgens betydelse till förmån för strukturen.[50] Men struktur i Oudolfs mening är inte detsamma som form: här handlar det om växternas egen uppbyggnad, deras karaktär och gestalt, snarare än ett på förhand avgränsat utrymme (citatets ”redan färdiga konturer”) där materialet förväntas inordna sig. Snarare än motsatta inriktningar har vi alltså att göra med två olika exempel på samma romantiska ansats, samma reaktion mot ett i vid mening klassicistiskt stilideal.

Att ta materialet till utgångspunkt – med kollegan Peter Korns uttryck, arbeta ”på växternas villkor” – är alltså en grundbult även i Holmberg & Strindbergs verksamhet, uttryckligen formulerad redan i boken om sommarblommor:

> Man fäster sig ofta vid en färg eller annan enstaka egenskap och försöker envist pressa in arbetsmaterialet, växterna, i sina drömmars form. Först när man känner växterna, deras tålighet, blomvillighet och växtsätt, och låter idéerna rinna upp ur den kunskapen kan resultatet bli riktigt bra. Men hur skulle man å andra sidan kunna nå denna kunskap utan att pröva sina första visioner?[51]

Och av den anledningen, tänker jag för mig själv, är kanske också tanken på växterna som ett ”material” i slutändan alltför fyrkantig. Sammanstrålar inte alla aspekter – formen likväl som materialet – i själva processen, det levande samspelet och dess förhållande till betraktarens förhöjda upplevelse – som därigenom blir en del av just detta samspel? En ansats i den riktningen låter sig åtminstone anas i bokens iakttagelser kring färg och ljus: hur olika nyanser framstår på olika sätt i sol eller skugga, gryning eller skymning, och hur de också kan skapa en känsla av närhet eller avstånd – som om varje färg gav upphov till sin egen rumtid och vice versa. ”Det sanna är det hela”, som en av romantikens främsta (läs: snårigaste) filosofer en gång skaldade. ”Men det hela är bara väsendet som fullbordar sig självt genom sin utveckling.”[52]

Just helhetssynen utgör ett annat kännetecken för deras arbetssätt, och när de lägger ut orden visar de återigen hur sampelta de själva är. ”Vad som utmärker oss”, börjar Ulf, ”är förloppet och ansvaret: att vi ser till att förutsättningarna är goda, vi åker dit och tittar så att det är tillräckligt med jord – sådant som många andra skulle hoppa över, de går efter en befintlig ritning och så stämmer inte ritningen överens med verkligheten, det är för lite jord så att det svackar. Det är väl ingen som börjar köra in jord där, men vi kan ju ta en skottkärra och börja fylla på ifall det är för lite – medan de planterar i den där sankhålan så att det dör…” Mona flikar in: ”… och så säger de att det inte är deras fel…” Ulf fortsätter: ”… och vi informerar planteringspersonalen, ser till att det blir vattnat och så.” Och Mona fullföljer tankegången: ”Ja, det tror jag är ganska unikt. Och vi åker tillbaka och tittar efteråt – det är ju egentligen självklart!”

För somliga, kanske, men uppenbarligen inte för alla. Apropå självklarheter: nog tangerar väl denna enträgna betoning av helhetens betydelse ett konstnärligt förhållningssätt? För en gångs skull låter sig Mona dras med i tankegången, men nu är de båda inte längre fullt lika samspelta: ”Jag skulle till exempel inte, som vissa konstnärer gör nu, jobba i ett material som inte är hållbart: papier maché, liksom, ute på torget! Det förstår jag ingenting av…” Ulf, uppsluppet: ”Jo, jag förstår!” Mona, strängt: ”Ja, det skulle *du* kanske kunna, du kan vara lite mer lustbetonad – men för mig måste det funka, liksom. Och sedan – alltså, man är ju lite kontrollfreak – när man har målat färdigt tavlan så ska man vara med och välja ut ramen, och man ska vara med och hänga, och så vill man vara med och prata om det när det kommer folk, och så…” Vid denna punkt i resonemanget kan hon inte låta bli att själv brista ut i skratt. Ulf, retsamt: ”Och vem som helst får inte köpa, eller?” Mona, på fullaste allvar: ”Precis. Nej, det är jättesvårt!”

Respekten för materialet, ansvaret för helheten: båda två blir vatten på min kvarn. Ett tredje kännetecken som på samma sätt framstår som otvetydigt konstnärligt är kravet på förnyelse. Redan när de tog ställning till perennvågen i sin artikel i *Lustgården* talade Mona och Rigmor om att ”töja gränserna för vad som är möjligt i en plantering”, och tidigt under vårt samtal kommer Mona och Ulf in på vikten av att inte köra fast i gamla hjulspår.[53] ”Det försöker jag alltid säga när jag undervisar”, förklarar Mona, ”att man får gärna ta sina favoriter första och kanske andra året – men sedan, om man jobbar i offentlig miljö, då måste man gå varvet runt: om man älskar bleka färger, då är det klart att man tar det till att börja med, för det är det som ligger en närmast – men sedan måste man tänka att, ’nej, nu ska jag göra motsatsen’, för dels finns det ju andra människor som tycker annorlunda, tycker att det bleka är tråkigt, att det behövs lite färg och lite glöd och så…” Och dels? Mona avslutar aldrig tankegången – men nog handlar det väl också om ett slags konstnärligt kriterium, ett krav på förnyelse utan hänsyn till en tänkt publik?

Om det är viktigt att inte köra fast i gamla hjulspår med avseende på själva uttrycket, då är det minst lika viktigt i fråga om växtvalet. Visst måste man få ”nörda ner sig”, som Ulf beskriver det, men bara inom rimliga gränser: ”Det kan vara bra att gå närmare in på en enda växtgrupp – jag torskade ju på *Geranium* där ett tag – för då lär man sig att titta på årstidsväxlingarna, detaljerna på blommorna, man ser på en växt mera i detalj. Men man får hålla på i högst ett år med ett och samma släkte, sedan ska man kasta bort det och börja med almar eller penséer, så att man hela tiden…” Inte heller Ulf avslutar tankegången. Istället tillägger han med eftertryck: ”Nej, man kan ju inte hålla på i fyrtio år med *Geranium*, liksom!”

Ja, och så var det ju detta med titlarna. Sommarrabatterna i

_Arche70.indb 186 2020-04-01 11:50

Den blivande Linnéparken, efter anläggning men före plantering, den 21 februari 2008.

Botaniska framstår som banbrytande på många sätt, men den största nyheten var kanske ändå att Mona och Rigmor tog steget till att också döpa sina alster. ”När vi först kläckte idén att sätta namn på våra kompositioner”, urskuldade de sig i boken, ”var det mest skämtsamt menat.”[54] (Så var också den första planteringen att namnges en ovanligt gräll urngrupp som fick den ironiska benämningen *Sans och balans*.[55]) Men den till synes oskyldiga gesten skulle snart visa sig betyda mer än väntat, både för dem själva och för trädgårdens besökare:

> Plötsligt kan man tala om det man sett, till och med om en sommarblomsrabatt som kanske aldrig kommer åter. Man har något att hänga upp sina tankar och iakttagelser på. Kanske tycker en viss människa att namnet inte alls passar, att hon själv skulle ha illustrerat det med helt andra färger och växter. För en annan kan samma namn berika seendet med aspekter från egna minnen och fantasier. I båda fallen bidrar namnet till att skärpa iakttagelseförmågan och ge stöd för minnet.[56]

Materialet, helheten, kravet på förnyelse: i alla tre ligger ett anspråk som kan tyckas gå stick i stäv med det alldagliga, rentav banala hos växter betraktade som konstnärligt uttrycksmedel. På samma sätt innebar också namngivandet ett slags anspråk, kanske det största av alla: ”Namnet har förvandlat den flyktiga sommarrabatten till ett bestående verk!”[57] Och nog hade de väl det på känn redan när de först ”kläckte” idén? Precis som Rune Bengtsson säkert visste vad han gjorde när han satte namn på den nygamla perennvågen…

Så kommer hösten, och livet tar en ny vändning.

15

Det är sent i augusti, strax efter klockan åtta på morgonen; två månader har redan hunnit gå sedan mitt förra besök. Ännu inte höst, men väl indiansommar: solen står lågt, stenfartygen är fyllda med regnvatten, dvärglönnens finflikiga blad har börjat skifta i både gult och rött. Under oxeln råder massiv grönska, i den japanska planteringen djup skugga – och prärien ter sig snarast som en djungel, mer än manshög och fullständigt ogenomträngglig. Färgskalan är fortfarande överdådig, även om mycket redan har blommat ut: nävorna framhärdar, stormhatten ståtar i lila; över kärleksörtens täta flockar, skiftande från skärt och lila, över blågrönt, till vitt eller rentav gult, svävar tyngdlösa skyar av silvrig höstanemon, skirt rosa, med pistillerna i solgula kransar och omsvärmade av svällande blålila knoppar; miskantusgräset har fått karminröda vippor, och under dem prålar stor plymastilbe i purpur, sköldpaddsört i cerise, fläckflockel i gammelrosa, höstflox i bleklila, rosenstav i vitt. Det är inte heller bara i blommor som rikedomen tar sig uttryck, utan också frukter och frön: smultronen är redan övermogna och mullbären lämnar blåsvarta fläckar på stenläggningen, skenkamelians kapslar är nästan helt röda och kryptomerian har satt mängder av gröna, fjälliga kottar. Allt som allt ett hämningslöst överdåd, om än i strama tyglar – och då är det ändå mycket av både växter och intryck som jag aldrig lyckas sätta namn på.

Linnéparken, tänker jag på väg därifrån, är egentligen inte särskilt typisk för Holmberg & Strindbergs arbete – till exempel jämfört med en av de två rabatter, den i Långängen på Hisingen, som jag är med och planterar strax före sommaren.[58] I gengäld påminner den om något de sade, om än bara i förbigående, sist vi sågs: att alla deras planteringar är som botaniska trädgårdar i miniatyr. Ur den synvinkeln framstår parken på sätt och vis som mer typisk – kanske rentav arketypisk? – än den sedvanliga, slitstarka rabatten: en sällsynt möjlighet att förverkliga en större idé, uttrycka en djupare känsla. Även i sina mest renodlade bruksplanteringar ser de förresten till att alltid smyga in ett och annat ”blänk”, för att anspela på en passage ur boken om sommarblommor – en höjdpunkt, en raritet, något som fångar uppmärksamheten.[59]

16

Men är det inte någonting som skaver i alla dessa utfästelser? Kan anläggandet av en blomsterrabatt verkligen göra samma anspråk på konstnärlig höjd, vad det nu än innebär, som bildkonsten, musiken och andra, mera vedertagna konstarter? ”Man kan ju inte jämföra det med att måla tavlor eller så”, värjer sig Mona – trots att hon faktiskt gör det själv, såväl i boken om sommarblommor som under loppet av vårt samtal.[60] När hon medvetet tar ställning till frågan vill hon snarare se det som ett konsthantverk: det viktigaste är att resultatet tjänar sitt syfte, och ”vackrare vardagsvara” är ett begrepp som passerar revy.[61] Ur den synvinkeln kan en jämförelse med mera anspråkslösa (och, precis som ”pysslandet” med sommarblommor, föregivet kvinnliga) sysselsättningar tyckas ligga närmare till hands, inte minst textilhantverk i sina olika former.[62] En sådan anspelning ligger ju redan i idén om ”broderimodellen” och i boken förekommer även andra uttryck lånade från det textila området, till exempel termen rapport som benämning på mönstersträckan i en plantering.[63] På samma sätt är den enda verkliga förebilden som skymtar förbi i vårt samtal en farmor, framliden när Mona fortfarande var barn, som odlade blommor så länge familjen bodde i hus och fortsatte brodera när de väl hade flyttat till lägenhet. Mona minns det inte själv, men det sägs att hon hade en utvecklad känsla för färger.

I stunder verkar till och med konsthantverk vara att gå ett steg för långt: ”Jag är väl en typisk praktiker”, deklarerar Mona resolut, ”är det inte bra så är det inte bra.” Det är en blygsamhet som hon i högsta grad delar med Ulf, och den visar sig ha många olika klangbottnar: till att börja med, en social, i någon mån även politisk. ”Alltså”, förtydligar han, ”vi ser inte att det ska vara så märkvärdigt – man kan se när folk skriver om gestaltning och vältrar sig i en massa jävla ord som… Det är väl att man från grunden inte tycker om folk som är märkvärdiga, dryga eller *upper-class*” – för ett ögonblick lägger han sig till med *public shool*-uttal – ”som inte har något att komma med men ändå försöker skrodera: det finns ingen tanke, det ska bara låta bra – nej, man bara ryser! Man är irriterad på dem, så man vill inte förhäva sig, på något sätt, hävda att det är så jävla märkvärdigt, det vi gör.” (Vad ska de tycka om min artikel, undrar jag i mitt stilla

_Arche70.indb 188 2020-04-01 11:50

sinne.) Mona instämmer: ”Nej, och det är väl precis så det är: vi behöver inte bygga Göteborgs högsta hus, för mig har det inget värde, utan det ska vara ett vackert hus som kommer att stå länge och som är placerat på ett bra sätt, så att alla får sol och havsutsikt – så skulle jag tänka! Jag skulle aldrig kunna bli arkitekt, för jag skulle aldrig kunna…” Och så, eftertänksamt: ”Men det var också ett av de yrken som jag lockades av.”

Kort sagt, ett slags *underdog*-mentalitet, fullt skönjbar redan i anekdoterna om de första, privata uppdragen men säkert inte mindre uttalad med åren. En närliggande klangbotten är den ekonomiska, då med tanke på villkoren i branschen snarare än i samhället som helhet. Även i trädgårdssvängen, förklarar Mona, har allt mer kommit att handla om att visa upp snabba resultat, ”och sedan är det ingen som vet hur det blir i längden – och då är det ju inget att ha! ’Hur ska det här se ut nästa vår, det blev ju ingenting…’ Det är nästan som ett floristjobb: man ska svänga ihop något med det man har, på ett snyggt sätt, och sedan ska det konsumeras – och sedan är det slut, liksom. Tänk alla som har planterat träd, för flera hundra år sedan, här i staden…” En tredje klangbotten, inte minst viktig, är den rent personliga. ”Jag tror vi gillar att hålla lite låg profil”, tillstår Mona. ”Även om de flesta som arbetar med trädgård vet vilka vi är, eller väldigt många i alla fall, så är det verkligen ingenting som vi jobbar för – att vi liksom *ska* märkas, i artiklar eller så där.” (Återigen: vad ska de tycka om min?)

Efter alla dessa invändningar, hur mycket återstår egentligen av mina föregivet konstnärliga anspråk? Titlarna, för att börja med dem, blev inte så många fler: utöver sommarrabatterna på Botaniska är det bara enstaka projekt som har förärats ett namn, och då gissningsvis av beställaren snarare än av de båda utförarna – medan de utpräglade bruksplanteringarna, som givetvis utgör det stora flertalet, har fått nöja sig med mer prosaiska beteckningar i stil med ”till höger om uppgång 4A”. Kravet på förnyelse, i sin tur, har givit efter för dess motsats, åtminstone vad gäller växtvalet: paletten var bredare från början men har efterhand begränsats till ett antal trotjänare. ”Det är en hel hop med växter som vi hoppar över”, erkänner Ulf, ”vi sätter aldrig någon *Helenium* eller… Fast om vi fick i uppdrag att göra en riktig perennrabatt som skulle skötas, då skulle det självklart ingå – men den typen av jobb har vi inte haft på länge, egentligen.”

Ulf tystnar, men Mona spinner genast vidare på tankegången: ”Och även om man hade fått i uppdrag att göra en rabatt till exempel på Trädgårdsföreningen, där det ändå borde finnas personal som har tid och kunskap – så har de inte heller alltid tid och kunskap! Det är så mer och mer nu för tiden. Alltså, de kanske har viss kunskap, men sedan verkar det som att väldigt många är rädda för designern: de vågar inte göra någonting, de vågar inte säga, ’den här växten är skit, den blev inget bra där, jag byter ut den’ – och då funkar det inte ändå.” Och så, efter ett ögonblicks reflektion: ”Ja, man vill inte orsaka mer jobb än nödvändigt för folk, för jag vet hur det är inom trädgård: det hänger ofta på enstaka människor, och blir de sjuka, eller barnen blir sjuka, eller chefen säger att de ska göra något annat fast chefen inte borde säga det… Hellre då att det är lite mindre fräckt, men att det fixar att stå där.” Resonemanget speglar en förskjutning i det egna förhållningssättet, men också någonting större: utvecklingen mot ett samhälle där fasaden fortfarande upprätthålls men marginalerna ständigt blir mindre och mindre.

Något liknande gäller för helhetssynen: paradoxalt nog var den lättare att uppnå med de flyktigare sommarrabatterna, eftersom man ändå måste göra om dem *ex nihilo* för varje ny säsong; med perennplanteringarna, som förväntas hålla år ut och år in, är möjligheterna oundvikligen begränsade – av hänsyn, inte bara till betraktarens öga, utan också till beställarens plånbok, skötselpersonalens omsorg och ödets välvilja. Och respekten för materialet? Även om man vill försöka arbeta ”på växternas villkor” är en plantering till syvende och sist ändå ämnad för det mänskliga ögat – men mina många frågor om de estetiska uttrycksmedlen visar sig vara svårare att närma sig. Kanske att Mona brukar börja med silhuetten och uttrycket, Ulf snarare med stommen av gräs eller vedartade växter – fast samarbetet bygger ändå på att båda behärskar hela skalan. Ja, och så är det är viktigt att tänka på helheten, men samtidigt på omväxlingen: ”Vissa saker ska vara väldigt enkla, andra lite mera blandade.”

Mycket längre än så kommer vi inte, åtminstone inte på första försöket. I grund och botten är det växter som Holmberg & Strindberg uttrycker sig med, och därför återkommer de också ständigt till dem. ”Något som särskiljer oss”, som Ulf förklarar saken, ”det är väl att vi kan en massa växter – men också att vi tittar på dem individuellt, på olika kvaliteter: att de grönskar tidigt, har ett fint utspring, står länge, vissnar snyggt – och sedan, det som är det svåraste, kombinationerna: om man sätter den växten här, vilken växt tål att stå bredvid, att konkurrera på lika villkor? Det är det kunnandet som inte är så allmänt, kan man säga.” Mona understryker: ”Nej, och det tar ju år att lära sig, det är inget som man kan läsa sig till.”

17

En eftermiddag i september, ännu en månad senare och höst på allvar: växtligheten är ogenomträngligare än någonsin förut, men det gröna drar alltmer åt gult, blått – eller bara åt grått. I skenkamelians krona har årets frökapslar hunnit torka, blivit svåra att skilja från fjolårets, och löven skiftar i violett; hortensians blomställningar är redan kala och stormhatten även den snart överblommad; funkian har börjat gulna, bladen är fnasiga och naggade i kanten av sniglar. Gräsens vippor, nu blekare i färgen, avtecknar sig mot det tunna, svagt solbelysta molntäcket; höstanemonen har spridit sitt flor över gatstenarna, stjärnflockan nästan tappat sin färg; och mitt i förfallet, bland allt som vissnar och ruttnar, lyser de sista nävorna som falnande ljusglimtar, nästintill vita med lila ådringar.

Jag har fortfarande med mig växtlistorna, men bryr mig inte längre om att försöka sätta namn på intrycken. Istället slås jag av hur många växter som jag aldrig har hittat igen i planteringarna: kanske för att de gick mig förbi, kanske för att de aldrig fanns där från början, kanske för att de har satt livet till under det dussintal år som har gått sedan Linnéparken anlades. Bland gräsen hittar jag till exempel bara miskantus, ingen blåtåtel, glansälväxing eller jungfruhirs; ingen *Hylomecon japonica*, *Polygonatum humile* eller *Saxifraga cortusifolia*; ingen *Amsonia*, *Calamintha*, *Helenium*, *Thalictrum*…

Om varje plantering av Holmberg & Strindberg är som en

_Arche70.indb 189 2020-04-01 11:50

botanisk trädgård i miniatyr – är deras verksamhet då ett slags sorgearbete över tiden vid Botaniska trädgården, att den slutade som den gjorde?

18

Kanske var min storslagna tanke alltså bara just det: en tanke, en hägring, det sista i en redan lång rad av luftslott? Kanske är det som Mona och Ulf gör snarast att betrakta som ett hantverk, på sin höjd ett konsthantverk – eller rentav bara som ett förvärvsarbete, en födkrok bland andra i den åldrande svenska tjänsteekonomin.

Och samtidigt – om konstarternas utveckling under 1900-talet har präglats av något så är det just av oupphörligt upprepade försök att överskrida gränsdragningen mellan konst och hantverk, det rena och det tillämpade, konsten och livet. Var det inte precis den impulsen som, i förmedling av efterkrigstidens neo-avantgarde, 68-rörelsen och den gröna vågen, också kom till uttryck hos Piet Oudolf och hans holländska kollegor? Varför skulle då inte en sommarrabatt eller perennplantering vara förtjänta av samma erkännande som andra konstnärliga uttryckmedel? Den som så vill skulle rentav kunna hävda att växter utgör det fulländade uttryckmedlet, just eftersom de inbegriper så många olika dimensioner: inte bara färg och form, tid och rum, yta och djup, utan också hörsel och känsel, doft och smak, rentav liv och död.

Att Mona och Ulf förhåller sig med viss tveksamhet till sådana anspråk – det vill säga, till anspråk som de likväl gör själva, åtminstone i obevakade ögonblick – kan också ha mera handfasta förklaringar. Deras benägenhet att ständigt återkomma till växterna blir till exempel lättare att förstå mot bakgrund av deras kritiska hållning gentemot landskapsarkitekterna, som trots att deras område egentligen är betydligt bredare ändå utgör Holmberg & Strindbergs främsta medtävlare på marknaden. Invändningarna löper som en röd tråd genom vårt samtal, men blir som allra tydligast när det kommer till växtvalet. Med Monas ord: ”Jag tror att väldigt många landskapsarkitekter vill ha ett uttryck, och så väljer de en växt som ska motsvara det uttrycket, och så är det bara en växt som gör det – och då känner vi att växter kan man ju inte lita på! Man kan liksom inte sätta tusen *Calamagrostis* i rader, för vad händer om de får någon sjukdom?” Givetvis finns det undantag från regeln – men överlag ser landskapsarkitekter inte tillräckligt mycket till växternas sampel och utveckling, till den ekologiska eller, om man så vill, existentiella dimensionen av konstarten; till färg och form, kanske, men inte till liv och död.

Lika kritiska är de vad gäller helhetssynen, ansvaret för förloppet, det självklara i att åka tillbaka och se efter hur resultatet faktiskt blev. ”Sådana grejer får ju inte landskapsarkitekter göra”, ondgör sig Ulf, ”de ritar och – ’fan, ska du ut och titta, vi har massa jobb, vi har fått pengar för det här jobbet!’ De har inte tid att åka ut, det är många som har den ambitionen, men de får inte tillåtelse.” Under sådana omständigheter, inser jag snart, är det också ett sätt att ta ansvar för helheten när Holmberg & Strindberg själva väljer att anpassa sig efter de givna förutsättningarna. ”Det är ingen annan som ska lösa det”, understryker Mona, ”det ligger på vårt ansvar.” Det enda undantaget är den långsiktiga skötseln – ”fast även där försöker vi hjälpa till lite, men det kan vi ju inte göra i all evighet…”

Av samma skäl försökte de till en början alltid involvera skötselpersonalen – Poseidons miljövärdar, till exempel – i själva planteringsarbetet, delvis för att ge dem möjlighet att utveckla sina kunskaper men framför allt för att de skulle känna en större delaktighet i resultatet. ”Annars blir det ju ofta så”, förklarar Ulf, ”när en entreprenör kommer och gör en plantering, och så lämnas ansvaret över till beställaren och miljövärden ska sköta om den, då känner ingen ansvar: de går och klagar – ’fan, vad dåligt det här var, den dog’ – och de kompletterar inte med nya plantor. Men i vårt koncept var de med från början, de kände sig delaktiga, och jag var väldigt noga med att tala om det som ’vår’ rabatt, säga att ’vår’ rabatt blev väldigt fin.” Om Mona har rest land och rike runt med sina föredrag är det som Ulf beskriver också ett slags pedagogiskt arbete, om än på gräsrotsnivå. För såväl Poseidon som andra bolag inom allmännyttan har de dessutom hjälpt till att utvärdera tillståndet i samtliga planteringar, inte bara dem som de själva har anlagt, och på så sätt blivit delaktiga i skötseln även av sina konkurrenters produkter.

Benägenheten att anpassa sig efter förutsättningarna utsträcker sig rentav till omständigheter som andra hade betraktat som helt ovidkommande, till och med som hinder i arbetet. När vi träffas för att prata igenom ett första utkast till min essä har Ulf själv – under rubriken ”Något som vi tycker varit viktigt” – skrivit ner några särskilt betydelsefulla minnesbilder, och den första av dem visar med all önskvärd tydlighet hur Holmberg & Strindberg skiljer sig från andra aktörer i branschen:

> I samband med plantering i förorterna samlas ofta ett gäng nyfikna och stojiga barn och ungdomar. Andra skulle se det som ett problem, men vi berättar istället på ett lättsamt och pedagogiskt sätt vad som är på gång. De får uppdrag, till exempel att plocka ihop krukor, får plantera några växter och får en glass eller peng som tack för hjälpen.
>
> Minns en kille i 10–12-årsåldern som var med och planterade en perennrabatt i Gårdsten, han var med hela dagen och fick en hel hundring. Sommaren efter var vi förbi och kollade resultatet. Den då 11–13-årige killen kom springande och berättade med andan i halsen: ”Det var en kille som cyklade igenom rabatten, han bor där uppe på sjätte våningen. Jag sade åt honom att så får man inte göra, det är ju vår rabatt!”

Alla dessa exempel säger också något om vad förnyelse i själva verket innebär: måste den alltid vara så uppenbar, så iögonfallande? Kan det inte lika gärna handla just om att anpassa sig till nya omständigheter, till det ojämförbara med en given plats vid en given tidpunkt? Inte att ”bygga Göteborgs högsta hus”, som Mona avfärdande uttryckte det – men väl att utforska *genius loci*, den inre oändligheten, evigheten i en timme? Vad angår växtvalet är paletten förresten fortfarande bred nog, även i sin begränsade tappning.

Ja, och så var det ju detta med titlarna. För de flyktiga sommarrabatterna blev de kanske banbrytande, men var de egentligen så väsentliga i det stora hela? Visst kan ett namn vara något

_Arche70.indb 191 2020-04-01 11:50

att tala om, något som ”berikar seendet och ger stöd åt minnet”, men väl så ofta blir det till raka motsatsen: ett sätt att hävda sin egen betydelse på bekostnad av själva saken, att tala för något som borde ha fått stå för sig självt, att inkräkta på en erfarenhet som är och förblir ordlös. I namngivandet ligger ett anspråk, inte bara på verkshöjd, utan också på upphovsmannaskap – ”min” rabatt – men till skillnad från det förra anspråket kan det senare aldrig bli absolut: eftersom växterna hur som helst lever sitt eget liv, men också för att en plantering måste vårdas för att leva vidare. På så sätt blir andra oundvikligen medskapande i det kreativa arbetet, och i den bästa av världar kan de till och med överträffa de egna insatserna. ”Om någon är tillräckligt kunnig och intresserad”, framhåller Mona, ”då är det ju ett fantastiskt samarbete. Tänk på Bengt Gran i Japandalen!” Ulf stämmer in i lovsången: ”Den mest fantastiska trädgårdsmästare som finns, alltså!” Och Mona tillägger: ”Honom ska du också skriva om – ärligt talat!”[64]

I detta ligger även den avgörande skillnaden mellan Mona och Rigmors experiment med annueller vid Botaniska trädgården och Holmberg & Strindbergs arbete med perenner i offentlig miljö. Om det är något som de vill invända mot i mitt första utkast så är det just att boken om sommarblommor framstår som något av ett facit till deras verksamhet i stort, en underförstådd måttstock för allt de har gjort sedan dess. (Men det arbetet har ni ju aldrig sammanställt på ett motsvarande sätt, försvarar jag mig valhänt, och Mona och Ulf kan inte annat än hålla med.) I någon mån är det väl konflikterna från Botaniska som fortfarande skaver, men i grund och botten handlar det om en principiell skillnad: i efterhand har sommarblommorna, med Monas ord, kommit att framstå som något av en ”lekstuga” – spännande och lärorikt, men utan verkliga konsekvenser – medan perennerna är blodigt allvar. En sommarrabatt behöver bara stå några månader, men en perennplantering måste hålla år ut och år in, under alla årstider och i alla väder. På den förra kan man göra anspråk, mer eller mindre lättvindiga; för den senare delar man oundvikligen ansvaret med oräkneliga andra.

Medskapande i arbetet är också, ytterst sett, betraktaren själv – och är det inte just detta som utmärker varje genuint konstnärligt uttryck? Om så är fallet blir skillnaden mellan sommarrabatten och perennplanteringen inte så mycket den mellan konst och konsthantverk – eller, för den delen, ”bara” hantverk – utan snarare den mellan yta och djup, konst på låtsas och konst på riktigt. Låt oss alltså, som ett senkommet bidrag till renässansens *paragone*-genre, trots allt leka med tanken.[65] En tavla som får liv, med Monas egen liknelse – men lika gärna en staty som spirar, går i blom, vissnar ner; ett eget rum, men utan varken tak eller väggar; en dikt utan ord, skriven på växternas hemliga språk; en ljudlös symfoni, framförd i naturens tempo, från *larghissimo* till *allegro vivace*; ett drama, omväxlande komedi och tragedi, men helt utan människor på scen – och därmed aldrig fars. Det är åtminstone min egen slutsats av vår gemensamma dragkamp.

Och hur ska vi då benämna denna undflyende konstart, kanske rentav den mest undflyende av alla konstarter?[66] Växtkomposition, den gängse termen på svenska, framstår för mig som alltför materialbunden; engelskans *planting design*, å sin sida, som alltför instrumentell – som om själva syftet vore att sälja en ”grön” produkt eller erbjuda en ekosystemtjänst.[67] För en gångs skull blir Ulf villrådig: ”Ja du, det var en bra fråga…” Mona likaså, men fogar istället ännu en jämförelse till uppräkningen: ”Jag tänker på det lite grann som pussel, faktiskt: det finns kantbitar och…”

19

Oktober: belysningen delvis trasig, klotter på skyltarna, rost på ventilationsrören. Planteringen ett slagfält med gräsen som obestridliga segrare. Enstaka växter blommar fortfarande, men utan namn sönderfaller de i sina beståndsdelar: knaggliga fröställningar – smala och grönbruna eller också runda, gråvioletta – på en härva av stänglar, omöjlig att reda upp; frömjöl på fransiga bladskivor, tilltufsade vippor på styva strån, halvt torkade blomflockar på mörkröda stjälkar. Knappt något grönt kvar, men däremot blågrönt, rödgrönt, gulgrönt, grågrönt – och dessutom orange och violett, khaki och korall, *off-white* och bleksvart, metalliskt och fluorescerande… Konturerna uppbrutna, ett virrvarr av lösryckta linjer: mjuka eller hårda, böjda eller raka, flikiga eller tandade, vindlande eller förgrenade. Färg går in i färg, form i form.

Ett sorgearbete över tiden vid Botaniska – eller tvärtom ett sätt att spränga trädgårdens gränser, låta brottstyckena spridas ut över staden? Inte heller i detta avseende är Linnéparken egentligen särskilt typisk: de flesta av Holmberg & Strindbergs planteringar – annorlunda uttryckt, av knappnålarna på kartan ovanför soffan – återfinns trots allt i Göteborgs miljonprogramsområden, långt från kullerstensgatorna i lilla Haga.

20

Vår samtal börjar närma sig sitt slut, och flera gånger längs vägen – senast vad gäller skillnaden mellan sommarblommor och perenner – har vi redan närmat oss frågan hur Holmberg & Strindbergs verksamhet har utvecklats över tid. Förskjutningen beror delvis på att villkoren för deras arbete har skiftat, men också på att de har lärt sig av erfarenheten – med andra ord, av sina egna misstag. Och, som Mona själv bedyrar, ”vi har gjort många misstag!”

Till att börja med, misstaget att lita för mycket på anläggarna, till exempel under arbetet med bostadsgårdarna kring Världens park. På sina ställen, drar sig Mona till minnes, var arbetet med schaktningen inte ordentligt utförd, särskilt inte under balkongerna där det är svårt att komma åt – ”men där var det kirskål!” Idag, tillägger hon, hade de kanske upptäckt att det var ogräs kvar i jorden – ”nu hade vi snokat lite mer under tiden som det höll på att byggas” – men så har de också erfarenheten i ryggen. Vid något tillfälle råkade de till och med överlåta ansvaret för själva planteringen till anläggarna, men det är ett snedsteg som de inte har upprepat. ”Det blir inte bra eftersom vi använder så många olika växter”, förklarar Mona, ”och man kan inte rita exakt hur saker ska stå – och från början var vi dessutom inte så himla noga, för då trodde vi att det var vi som skulle ställa ut plantorna. Då kände vi att, nej, det här gör vi aldrig om igen!”

För det andra, misstaget att lita för mycket på uppgifterna i plantskolornas kataloger: till exempel har det hänt att solitärer har växt sig lite större än väntat. ”Vi har ju satt magnolior och så”, erkänner Ulf, ”som skjuter i höjden så att de som bor på tredje våningen inte ser ut genom fönstret längre. Det är sådant man upptäcker efterhand: det står att något blir två-tre meter och så blir det egentligen fem, liksom. Det beror på var det står nå-

_Arche70.indb 192 2020-04-01 11:50

gonstans, och det beror också på att de som säljer växterna inte riktigt vill erkänna att de blir så stora, för då skulle ingen köpa dem – så man är inte riktigt lika lättlurad…” Att inte låta sig luras kan förresten vara väl så viktigt när det kommer till växterna själva: ett uttryck som särskilt Ulf ständigt återkommer till är ”skitväxter”, och efterhand kan jag inte låta bli att undra om det finns någon enda växt som han *inte* skulle räkna till den kategorin. Det blir Mona som fäller domslutet: av det fullständiga sortimentet hos en välsorterad plantskola, till exempel den i Säve, återkommer de bara till ungefär en tiondel, ”och så är det kanske en tiondel till som vi använder vid behov – och sedan är det massa skitväxter som inte är något att ha, åtminstone inte i offentliga planteringar!”

Ett tredje misstag, svårare att undvika, är att lita för mycket på de oundgängliga skötselinsatserna: det huvudsakliga skälet, som redan har framgått, till att Holmberg & Strindberg efterhand har begränsat sin palett. ”Till en början”, förklarar Mona, ”trodde vi kanske att det var lite mera finess på skötseln än vad det faktiskt var. Vi ville helt enkelt lite för mycket och hade för många olika växter.” Eller, som den andra sidan av samma mynt, att lita för mycket på beställaren – i detta fall Göran Wendel, Poseidons dåvarande VD. ”Han ville att Världens park skulle fortsätta ut i bostadsområdena”, berättar Ulf, ”och vi gjorde svårskötta rabatter – eller nej, inte så svåra, men för många.” Mona fyller i: ”Ja, först så ritade man in för mycket – och det var ju Landskapsgruppen, de ritade in så mycket planteringar därför att det var önskemålet från beställaren. Och sedan, när de såg hur det blev när man fyllde alla de här planteringarna, då förstod alla att det inte behövdes så många rabatter – så då tog de bort varannan. Och då blev det ju gräsmatta mellan vissa uppgångar, men det var ändå bättre, det hade nästan blivit för grötigt annars.” Kort sagt: för många, för stora och för rikhaltiga planteringar – som en eftergift åt idealet från perennvågen, det som Rune Bengtsson hade torgfört och Göran Wendel upphöjt till affärsstrategi, men i någon mån också åt de egna drömmarna. ”Fast de boende är ju väldigt nöjda”, bedyrar Ulf – och så, med ett snett leende: ”sånär på de som inte ser ut genom fönstret, men det…”

Ibland kan det faktiskt bli bättre helt utan planteringar, något som blir uppenbart i en annan av Ulfs nedskrivna minnesbilder – denna gång som anteckningar i marginalen till mitt första utkast. På en gård i Hjällbo ville hyresvärden ersätta den befintliga gräsmattan med nya rabatter, säkerligen för de boendes skull men kanske också med tanke på kostnaderna (gräsmattor är förvånansvärt dyra att sköta). Ulfs telegrafiska randanmärkningar lyder: ”Vi kom dit en helg – 150 barn – förslaget reviderades – barnen måste kunna leka!” Rabatterna flyttades till en intilliggande gård med bättre förutsättningar, och ungarna fick behålla sin gräsmatta.

21

Förmiddag, tidig december. Ett av fartygen har kantrat, men kastar ingen skugga. Bananplantorna vid väggen, smutsbruna och inte mer än knähöga, är som vålnader; en ensam, aprikosgul ros, knappt utslagen, som gjuten i glas. I oxelträdets knaggliga bark har någon för länge sedan ristat in silhuetten av ett hus: på bottenvåningen står det skrivet ”B/E/A”, på övervåningen ”R. I. P.”

Ett förött landskap, berövat sina färger: stjälkarna, torra och styva, kors och tvärs; bladen bruna, slokande som solkiga näsdukar, eller också vita och stelfrusna; blommorna skingrade för vinden, kottarna uppspruckna och tomma, jorden hård och grynig. Samtidigt nästan som vackrast nu, vilande i sin törnrosasömn: en slutsats lika väntad som årstidernas växlingar? Frosten har återgivit formerna något av deras skärpa, och mer än någonsin är det mönstren – konturer, texturer, strukturer – som drar till sig blicken, avtecknar sig mot den gnistrande jorden eller den skoningslöst klara himlen. Som om naturen, omsorgsfullt iscensatt, själv hade blivit till bild, dess distinkta men ändå diffusa linjeföring som hämtad från ett digitalt fotografi – som bilderna i Piet Oudolfs böcker. Som om verkligheten gick sin egen återgivning till mötes.

Jag fryser intrycket med min mobilkamera; i samma ögonblick, visslandes på melodin till *Come all ye faithful*, cyklar en flicka i röd kofta förbi på Kaponjärgatan.

För somliga är Linnéparken säkert fortfarande en icke-plats, precis som den leriga slänten med fyllebänkarna före den. För andra är den en plats, men av fel anledning. Vännen i telefonen, för att återkomma till henne, gjorde otvetydigt klart att hon inte alls tilltalas av den nya utformningen: den här gången minns jag inte hennes ordval, men kanske var det rentav ”anskrämligt”. Åt det, tänker jag, skulle våra båda trädgårdskonsulter ha skrattat gott. ”Låt oss fortsätta att sälja sockervadd från brokiga stånd och utdela optiska smockor”, uppmanar *Nordiskt ljus och italiensk hetta* – och det har Holmberg & Strindberg fortsatt med, skillnaderna mellan sommarblommor och perenner till trots.[68] Här kan man ana ett stråk av kontrakultur, ett instinktivt motstånd mot konventionella gränsdragningar, som även går att urskilja hos Oudolf och hans holländska kollegor; ett slags förädlad folklighet som – redan i det tidiga 90-talets Botaniska, än mer i det sena 00-talets Haga – också blir ett sätt att *épater les bourgeois*.[69] Att Mona och Ulf framför allt har verkat i Göteborgs förorter beror kanske mest på tillfälligheter, men det framstår ändå som allt annat än en tillfällighet.

Så visst finns det de som bara går förbi, med näsan i vädret eller ögonen på mobilen – men det är ändå påfallande många som vänder tillbaka eller tar en omväg, saktar in och stannar upp, tittar närmare, kanske luktar på – och, för all del, även fotograferar. En annan gång var det en grupp japanska turister med kamerorna i högsta hugg; idag är det en mamma med sina två barn som leker sjörövare bland granitskutorna.

Och förresten har magnolian sedan länge satt nya knoppar.

22

Vad har då denna långa, vindlande historia – från de första stegen på yrkesbanan, över de ”fantastiska åren” vid Botaniska trädgården, till de otaliga uppdragen under eget namn – till sist lett fram till? Vilka slutsatser har Mona och Ulf dragit av utvecklingen, för egen del såväl som i det stora hela? ”Man ser väl att tiden har kommit ifatt oss”, erkänner den senare utan omsvep, ”det är många som använder sig av perenner och det kan bli bra. Vi är långt ifrån unika som man skulle kunna säga att vi var för tjugo år sedan.”

Vilket i sin tur väcker frågor om hur bestående det egna ryktet egentligen är. När jag än en gång bläddrar igenom *Utmärkta planteringar*, broschyren om Poseidons gröna utemiljöer, slår

_Arche70.indb 193 2020-04-01 11:50

det mig plötsligt att det enda namn som nämns är bolagets eget. Mona och Ulf figurerar bara som anonyma ”samarbetspartners”, och av det dryga trettiotal planteringar som har märkts ut på kartan i broschyren framgår det inte hur många som de har gestaltat. (Är det kanske rentav samtliga?) På samma sätt gick det uppenbarligen till när Poseidon belönades med Ulla Molin-priset 2007: den gången var det Morgan Wassmur i egenskap av trädgårdsansvarig som tog åt sig äran, och i juryns motivering fick Holmberg & Strindberg inte ens ett hedersomnämnande.[70]

Illa nog, kan tyckas – men om man får tro Mona och Ulf så har företaget inte ens förvaltat sitt eget pund. ”Vi tycker att Poseidon är lite dåliga på att marknadsföra det de hade en gång i tiden”, förklarar Mona. ”Nu är det inte mycket kvar att marknadsföra, skulle jag vilja säga – men de hade ju verkligen en chans och kunde ha gjort något stort av det, det tycker jag inte att de gjorde…” Ulf nickar instämmande: ”Nej, de glänste väl inför de andra bostadsbolagen, de kom ju från land och rike runt – det var från Danmark och Norge, jag vet inte hur många guidningar de hade – men man kunde ha presenterat det bättre!” Mona tar vid: ”Jag tror till och med att folk som bor i området nu – alltså, det har ju ändå gått tjugo år sedan Världens park gjordes, till exempel – jag tror inte att de marknadsför det för de som är nyinflyttande, om man säger, så att ens de som bor i andra änden av stadsdelen vet om det.” Ulf flikar in igen: ”Vid tioårsjubiléet gjorde man ju någon liten folder, som jag bad att få lägga nere på turistinformationen, men…” Och Mona fångar upp tråden: ”… men det är vi själva som gör det!”

När allt kommer omkring är de väl inte heller särskilt angelägna om att stå i rampljuset – ännu ett uttryck, får man anta, för deras ryggradsmässiga blygsamhet, och dessutom för deras etablerade position på marknaden: efter det första genomslaget har de aldrig behövt anstränga sig för att få uppdrag. ”Men vissa skulle ju inte nöja sig med det”, funderar Mona, ”de skulle vilja bli kända och märkas och så. Själv är jag inte så intresserad av att det kommer människor från andra länder, eller andra städer ens, utan jag tycker att det är roligt nog om de som bor där tycker att det är fint!” Förfrågningar från andra bostadsbolag eller inbjudningar från trädgårdsutbildningar är givetvis uppskattade, men inför ”ståhejet” är hon fullständigt likgiltig. Om det är något som hon sätter värde på är det snarare de personliga, initierade mötena: ”Det roligaste är ju när folk både är intresserade av växterna, men också, ’vad har ni för jord, hur gödslar ni’ – de som förstår att det ligger mer än bara växtvalet eller designen bakom.”

Viktigast av allt är förstås kontakten med de boende, alla de namnlösa människor som likväl utgör de egentliga uppdragsgivarna. Det är ett sådant möte som återges i den tredje av Ulfs nedtecknade minnesbilder:

> Står och planterar sommarblommor på Hjällbotorget. En tjej i 25-årsåldern kommer fram med sin sjuåriga dotter och säger: ”Jag måste tacka er, det blir så fint. Jag går hit med min dotter och berättar om växter, hon lär sig och tycker väldigt mycket om det. Jag kommer aldrig få råd med ett eget hus och kunna plantera egna växter. Ni måste få veta hur viktigt ert jobb är för oss som bor här.”

En enstaka anekdot, men ändå säger den allt som behöver sägas – och av det får var och en dra sina egna slutsatser. Själv har jag svårt att läsa den utan att få tårar i ögonen.

Fast är det ändå inte en sko som klämmer någonstans? ”Nej”, undslipper sig Ulf efter en stunds tystnad, ”man tycker det är konstigt att fler inte hör av sig.” Mona, frågande: ”Till oss och vill att vi ska göra något?” Ulf, eftertryckligt: ”Ja, lite tycker jag att… Vi har ju faktiskt ett, inte stort, men ändå internationellt rykte – och jag tänker på det här 400-årsjubiléet i Göteborg…” Mona, skrockande: ”Jaha, just det, så tänker du!” Ulf, halvt förläget: ”Ja, nej men, jag är inte intresserad eller så – men vi hade kunnat göra något fantastiskt, ungefär som vi gjorde i Uppsala, över hela staden – vilken happening!”[71] Mona, konkluderande: ”Ja, det är väl det här med profeten i sin egen hemstad…”

I väntan på eventuella inviter från Göteborg & Co fortsätter Holmberg & Strindberg att arbeta så länge beställningarna kommer in, men de söker inte längre – i den mån som de alls har behövt göra det – efter nya uppdragsgivare. Och när de väl slutar, undrar jag, kommer de inte lämna ett tomrum efter sig? Svaret blir förvånansvärt svävande: ”Åker man runt nu och tittar i stan”, grunnar Ulf, ”på många rabatter i bostadsområden, sådant som Park & Natur har gjort, så är det väldigt fullt och kompakt – men det bygger i princip bara på…” Mona avslutar meningen: ”… på *Alchemilla*, *Salvia* och *Nepeta*.” Ulf tar vid: ”Ja, de tre, och de blommar och det ser väldigt klatschigt ut – men det är ju ingenting som kommer sedan: det är jättefint nu, men…” Mona flikar in igen: ”… men det kanske räcker?” Och Ulf svarar, inte utan förtret: ”Ja, det kanske räcker. Den är räddaren i nöden, den jävla nepetan!”[72]

Men nog finns det väl de som kan ta vid, fortsätta arbeta i samma anda? Även nu blir svaret påtagligt svävande. ”Nej, vi har dålig koll, alltså”, erkänner Ulf, ”det är lite tråkigt: det kan finnas fantastiska personer som gör bra grejer som vi inte vet om – det gör det säkert, jag är helt övertygad om det!” Förklaringen låter inte vänta på sig: ”Vi fastnar lätt i att vi åker runt på uppdrag av bostadsbolagen, och då är det ofta problemområden som man får titta på, och då kan det verka som att man är bitter och uppgiven – det ligger nära till hands, i och för sig, men…” Och så, efter ett ögonblicks begrundan: ”Nej, vi har tänkt på den frågan, men vi har aldrig resonerat om det på det viset.”

Inget enda namn, alltså? Mona tar upp handsken – ”någon som skulle kunna gå i våra fotspår, som tycker att det är precis lika viktigt med en bra kant med världens vanligaste växt, liksom, som med något som är lite udda, som inte växer överallt, och som blir en bra kombination på en gård som någon ska bo på och så” – men när det kommer till kritan är hon minst lika uppgiven som Ulf. ”Är det någon som jobbar med sådant över huvudtaget? Alltså, är det inte bara landskapsarkitekter som ritar, och som… Jag vet inte!”

23

I professionellt hänseende ter sig framtiden sålunda oviss, för att inte säga dyster. För den egna trädgården, däremot, har Mona och Ulf desto större planer. En rundtur får inleda varje nytt besök i den vita villan, och det sista avslutas också med en. Miskantusodlingen vid grinden, upptäcker jag nu, innehåller också en hel del annat: inte bara andra prydnadsgräs utan också *Aconitum*,

_Arche70.indb 194 2020-04-01 11:51

Linnéparken i full blom, första året efter plantering, den 28 augusti 2009.

Echinacea, *Iris*, gud vet vad… Hur många slags växter, undrar jag försynt, har de egentligen på tomten? Ulf höftar till med trefyrahundra olika sorter, fastän den inte är så värst mycket större än en vanlig villatomt. På andra sidan infarten ligger först ett förråd, sedan ett växthus; uppåt skogsbrynet en mjukt böljande grässlänt där det bedrivs experimentodling av påskliljor (ett tjugotal olika sorter bara där); på husets baksida slingrande stigar bland tätvuxna rododendronbuskar; därefter terassen, kringgärdad av en liten stenmur, och en magnolia omgiven av kaukasisk förgätmigej (sorten heter 'Caucasian Carpet'); och slutligen, tillbaka på framsidan, den del av trädgården som ännu inte är färdigställd: tidigare har den tjänat som plantskola, med jorden täckt av svart markväv – men på sikt är den tänkt att bli ett litet woodland, kanske med ytterligare en magnolia, och under den gott om plats för växter som Mona och Ulf själva har samlat in.

Tillsammans har de ägnat två hela yrkesliv åt vår gemensamma trädgård. Snart får de äntligen tid att odla sin egen.

Växtlista

Nedanstående lista tar upp de perenner från planteringarna i Linnéparken som omnämns i texten, sorterade efter svenskt namn – sålunda utan någon åtskillnad mellan parkens olika delar – och angivna med skiftande grad av botanisk precision. Med några få undantag följer jag benämningarna i Svensk kulturväxtdatabas (https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/skud).

Amerikansk buskrosling	*Pieris floribunda*
Amerikanskt älggräs	*Filipendula rubra* 'Venusta Magnifica'
Asiatlilja	*Lilium* 'Fire King'
Balkansippa	*Anemone blanda*
Bergbambu	*Fargesia murielae* 'Jumbo'
Blåtåtel	*Molinia caerulea* 'Variegata'
Blodbräken	*Dryopteris erythrosora*
Bondpion	*Paeonia × festiva*
Buxbom	*Buxus sempervirens* 'Vrams Gunnarstorp'
Doftdaglilja	*Hemerocallis thunbergii*
Fikon	*Ficus carica*
Fläckflockel	*Eupatorium maculatum* 'Purple Bush'
Funkia	*Hosta*-släktet, flera arter
Glansälväxing	*Sesleria nitida*
Glansmiskantus	*Miscanthus sinensis* 'Malepartus'
Gullgröna	*Waldsteinia ternata*
Hasselört	*Asarum europaeum*
Hjärtbergenia	*Bergenia cordifolia* 'Vinterglöd'
Höstflox	*Phlox paniculata* 'Lucs Lilac'
Japansk fiberbanan	*Musa basjoo*
Japansk lönn	*Acer palmatum* 'Ôsakazuki' samt en dvärgform med finflikiga blad, alltså troligen ur *Dissectum*-gruppen
Japansk pion	*Paeonia obovata* ssp. *japonica*
Japansk skenkamelia	*Stewartia pseudocamellia*
Japansk strutbräken	*Matteuccia orientalis*
Julros	*Helleborus*-släktet, arterna *H. orientalis* och *H. nigercors*
Jungfruhirs	*Panicum virgatum* 'Heavy Metal'
Kärleksört	*Hylotelephium telephium* 'Herbstfreude'
Kaukasisk förgätmigej	*Brunnera macrophylla*
Kejsarkrona	*Fritillaria imperialis*
Kinesisk kämpestarr	*Carex siderosticta* 'Variegata'
Koreansk plymspirea	*Aruncus aethusifolius*
Kryptomeria	*Cryptomeria japonica*
Kungsängslilja	*Fritillaria meleagris*
Löjtnantshjärta	*Lamprocapnos spectabilis*
Magnolia	*Magnolia*-släktet, arterna *M.* 'Genie' (rosenmagnolia, röd) och *M.* × *loebneri* 'Merrill' (hybridmagnolia, vit)
Mullbär	*Morus alba* (vitt) respektive *nigra* (svart)
Näva	*Geranium*-släktet, bland annat *G. endressii* 'Claridge Druce' (spansknäva)
Rodgersia	*Rodgersia* 'Die Stoltze'
Rododendron	*Rhododendron*-släktet, sorterna 'Arabella', 'Blue Tit', 'Kalinka' och 'Koichiro Wada'
Ros	*Rosa* LINNAEUS
Rosenstav	*Liatris spicata* 'Alba'
Sibirisk nunneört	*Corydalis nobilis*
Silvrig höstanemon	*Anemone tomentosa* 'Robustissima'
Sköldpaddsört	*Chelone obliqua*
Småblommig alunrot	*Heuchera micrantha* var. *diversifolia* 'Rachel'
Smultron	*Fragaria vesca* 'Linné'
Sommarsnöklocka	*Leucojum aestivum*
Spansknäva	*Geranium endressii* 'Claridge Druce'
Stjärnakleja	*Aquilegia vulgaris* var. *stellata* 'Nora Barlow'
Stjärnflocka	*Astrantia major*, sorterna 'Roma' och 'Star of Royals'
Stor plymastilbe	*Astilbe chinensis* var. *taquetii* 'Purpurlanze'
Stormhatt	*Aconitum*-släktet, egen insamling
Strandiris	*Iris* (Sibirica-gruppen) 'Heavenly Blue'
Svepehortensia	*Hydrangea involucrata*
Syren	*Syringa vulgaris*
Trädgårdsiris	*Iris*, närmast sorten 'Rajah Brooke' men utan dess gula petaler
Tulpan	*Tulipa gesneriana* 'Carl Linnaeus'
Vårstjärna	*Chionodoxa forbesii*

_Arche70.indb 197 2020-04-01 11:51

Noter

1. Georges Perec, *Livet en bruksanvisning* (Stockholm: Bonniers, 2000), 11.
2. Isak Fehr, ”Karl von Linné”, *Ord & Bild* 16, nr. 5 (1907), 277.
3. Se Love Jönsson, ”Kärlek till naturen och konstens värld”, *Göteborgs-Posten*, 24 november 2013, 37, respektive Eva Heyman, ”Konsten att skapa skönhet ur jorden”, *Göteborgs-Posten*, 10 juli 1996, 7. Arkivhandlingar visar att Erich Kühner anställdes 1961 och pensionerades 1997 (enligt Lisebergs registrator i e-post den 2 januari 2020). Eftersom personalhandlingar från tiden före 1987 har gallrats ut finns det inga spår av Ove Jönsson i arkiven, men enligt sonens minnesord (se ovan) lämnade han Liseberg 1980. För sin del omnämner Mona också de båda läromästarna i tackordet till sin bok om sommarblommor (se vidare nedan): Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 159.
4. Mariette Manktelow, ”Linnés Hammarby – ett blommande kulturarv”, *Svensk botanisk tidskrift* 95, nr. 5 (2001), 280–1.
5. Idag har den blivit upphöjd till stadsdelspark och går under namnet Hospitalsträdgården: se Staffan Wolters, ”Solrosor i tiotusental prunkar i Ulleråker”, *Upsala Nya Tidning*, 20 augusti 2019, https://www.unt.se/nyheter/uppsala/solrosor-i-tiotusental-prunkar-i-ulleraker-5387281.aspx.
6. Jari Hindström & Inger Kullberg, *Förtjusande rosor / Ihastuttavat ruusut* (Helsinki: Books on Demand, 2016), 52.
7. Jfr. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 40.
8. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 12–3, 16, 66, 110. Den första urnan planterades 1988, det första färgtemat utarbetades 1989 och broderimodellen tillämpades för första gången i full skala 1990.
9. Celander & Holmberg, ”Nordiskt ljus”, 59 (jfr. *Nordiskt ljus*, 14).
10. Rigmor Celander & Mona Holmberg, ”Nordiskt ljus och italiensk hetta i Göteborgs botaniska trädgård”, *Lustgården* 72 (1992).
11. Rigmor Celander & Mona Holmberg, *Nordiskt ljus och italiensk hetta: sommarblommor à la Göteborgs botaniska trädgård* (Göteborgs botaniska trädgård, 1996).
12. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 16 (bildtext), 18–20, 28–30, 36–8, 42 (bildtext), 43–5, 58–60, 66–7, 88–9, 100–2, 110–1. Namnen syftar strängt taget på färgtemat snarare än själva rabatten, och två teman återkom under mer än ett år. I kronologisk ordning, först den raka rabatten och sedan treklövern:
    1990: *Nordiskt ljus*, Älskligt äppelblomsrosa och vårgrönt
    1991: *Nordiskt ljus*, *Kungens kappa*
    1992: *Stromboli*, *A whiter shade of pale*
    1993: *Nordiskt ljus*, Ödessymfonin
    1994: *Den blå timmen*, *Indiansommar*
    1995: *Den blå timmen*, *Marsipana-ros*
    1996: *Sommarnattens leende*, *Inferno*
    Efter bokens utgivning blev det ytterligare tre säsonger som bara finns dokumenterade i Monas privata arkiv:
    1997: *Månskugga*, *Trollguld och kråksilver*
    1998: *Frihet, jämlikhet och broderskap*, *Törnrosa (har druckit en hel flaska vin – tänk om prinsen skulle komma)*
    1999: *Ljuva 60-tal*, *I begynnelsen var fröet*
13. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 13.
14. Ibid.
15. Jfr. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 12. Här är ordvalet ”annorlunda”, men tankegången mer eller mindre densamma.
16. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 14.
17. Ibid.
18. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 12.
19. Gunnar Weimarck i Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 7.
20. Ibid.
21. Med epitetet ”den där eländige dansken” syftar Ulf på Arne Strid, som i själva verket är svensk men närmast kom från en professur i Köpenhamn: se Louise Brodin, ”Nya prefekten utsedd för Botaniska trädgården”, pressmeddelande från Västra Götalandsregionen, 30 oktober 2000, tillgängligt på https://web.archive.org/web/20150402144522/http://cf.vgregion.se/cfm/webforms/press/view.cfm?RecordID=625.
22. ”Hon” avser Christina Gyllenhammar, född Engellau (1936–2008).
23. Bo Bengtsson m.fl., *Lokal kontroll och kollektivt handlande: en utvärdering av självförvaltning i Bostads AB Poseidon i Göteborg* (Gävle: Institutet för bostads- och urbanforskning , 2003), 35–7. De citerade uttrycken (jfr. 36) kommer från Poseidons årsredovisningar för 1997 och 1999.
24. Jfr. s. 9 i sammanfattningen (”kortfakta”) av bolagets årsredovisning för 2012, tillgänglig på http://www.poseidonarsredovisning12.se/pdf/Poseidon_Kortfakta_2012.pdf.
25. Eva-Britt Karlsson, ”Hur motiverar man beställare till att ge utrymme för landskapsarkitekten att arbeta med brukare i en planerings- och projekteringsprocess?” (masteruppsats, Sveriges lantbruksuniversitet, 2010), 53–5. I uppsatsen har Wassmur anonymiserats till ”Intervjuperson 3” (jfr. 51), men tack vare en hänvisning till Ulla Molin-priset (se not nn nedan) är han lätt att identifiera.
26. Karlsson, ”Hur motiverar man beställare”, 54.
27. Ett urval presenteras i broschyren *Utmärkta planteringar*, tillgänglig på https://poseidon.goteborg.se/wp-content/uploads/32-utmarkta-planteringar-170220.pdf (filen daterad den 13 juni 2016). Av de projekt som omnämns här är de två tidigaste en prydnadsplantering på Tunnlandsgatan i Kaverös och en minipark på Julaftonsgatan i Kortedala, båda från 2001. Utöver Holmberg & Stringberg AB var det Landskapsgruppen och Michael Seldon från Järna som fick förtroendet i första vändan, och i förmedling av Mona och Ulf fick även Peter Gaunitz (1953–2012) något enstaka uppdrag. Deras minnesbild bekräftas av referatet från intervjun med Morgan Wassmur: se Karlsson, ”Hur motiverar man beställare”, 55.
28. Karlsson, ”Hur motiverar man beställare”, 55. Avsnittet är tyvärr inte tillgängligt på SVT:s hemsida Öppet arkiv, men enligt ett arbetsdokument från de nordiska *public service*-bolagens samarbetsorgan Nordvision som går att hitta via Google ska det ha sänts den 13 augusti 2003.
29. Cit. Karlsson, ”Hur motiverar man beställare”, 56.
30. Bostads AB Poseidon, *Utmärkta planteringar*, [2].
31. ”Ulla Molinpristagare 2007”, pressmeddelande från Movium, 25 januari 2007, tillgängligt på http://www.movium.slu.se/arkiv?page=128&article=ulla-molinpristagare-2007.
32. Piet Oudolf & Noel Kingsbury, *Oudolf Hummelo: a journey through a plantman's life* (New York: Monacelli, 2015), 157–164.
33. Oudolf & Kingsbury, *Oudolf Hummelo*, 240.
34. Enligt Wassmur själv i samtal med Mona och Ulf.
35. Oudolf & Kingsbury, *Oudolf Hummelo*, 156.
36. Oudolf & Kingsbury, *Oudolf Hummelo*, 164. Jfr. Noel Kingsbury, ”Please can you give me a flat on a problem Swedish housing estate?”, *Noel's Garden Blog*, 16 juli 2008, tillgänglig på http://noels-garden.blogspot.com/2008/07/please-can-you-give-me-flat-on-problem.html. Här beskrivs Mona och Ulf som ”two of the best planting designers anywhere” och Världens park i följande ordalag: ”Everything is so beautifully layered, the kind of plant combining which only those who really know their plants can carry off.”
37. Piet Oudolf & Henk Gerritsen, *Drömplantor: den nya generationen perenner* (Stockholm: Natur & Kultur, 1995). Den svenska titeln är en direkt översättning av bokens originaltitel, *Droomplanten: de nieuwe generatie tuinplanten* (Zutphen: Terra, 1990). Den engelska översättningen, däremot, heter förvirrande nog *Planting the natural garden* (Portland: Timber Press, 2003) – medan *Dream plants for the natural garden* (London: Frances Lincoln, 2000) istället är en översättning av uppföljaren *Méér droomplanten* från 1999.
38. Rune Bengtsson i Oudolf & Gerritsen, *Drömplantor*, 7.

_Arche70.indb 198 2020-04-01 11:51

39. Oudolf & Kingsbury, *Oudolf Hummelo*, 151, 156–7 (där Eivor Buch felaktigt omnämns som ”Evor”). I förlängningen av dessa evenemang ligger konferensserien *Urban Growth: Perennial Plantings Beyond Nature*, arrangerade av Peter Korn och Julia Andersson med början i september 2017. Om Rune Bengtsson och Eivor Bucht skriver Karin Berglund i sin bok *Samtal i trädgården: hos konstnärer, scenografer, författare, musiker, landskapsarkitekter…* (Stockholm: Norstedt, 2012).
40. Rob Leopold, ”Den nya perennvågen”, *Utemiljö* nr. 2 (1992), tillgänglig på http://www.movium.slu.se/system/files/news/7685/files/Fakta1992-2.pdf.
41. Henk Gerritsen, *Essay on gardening* (Amsterdam: Architectura & Natura Press, 2008), 77. Gerritsen syftar på det engelska namnet *the Dutch wave*, men gissningsvis var det också Bengtsson som satte rubriken på nyhetsbrevet i *Utemiljö* och därmed lanserade uttrycket ”den nya perennvågen”.
42. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 16, 28–30.
43. Celander & Holmberg, ”Nordiskt ljus”, 59.
44. Närmare bestämt *Saponaria* x *lempergii* ’Max Frei’.
45. Intressant i sammanhanget är att Ruys’ egen *Het vaste planten boek*, först utgiven 1950, även den gavs ut på svenska efter bara några år – och dessutom på samma förlag som Oudolf och Gerritsens bok: se Mien Ruys, *Våra vackra perenner* (Stockholm: Natur & Kultur, 1954). Vad gäller den vidare bakgrunden finns många intressanta infallsvinklar i Joachim Wolschke-Bulmahn (red.), *Nature and ideology: natural garden design in the twentieth century* (Washington: Dumbarton Oaks Research Library & Collection, 1997).
46. En ledtråd i den riktningen återfinns i Nigel Dunnett & James Hitchmough (red.), *The dynamic landscape: design, ecology and management of naturalistic urban planting* (London: Spon Press, 2004), där de båda redaktörerna i sin gemensamma inledning beskriver drivkrafterna bakom perennvågen i följande ordalag: ”Over the past couple of decades in Britain and other Western countries, *the ongoing decline of public landscape maintenance, the realisation that funding will never again reach the levels of the nineteenth century or even early twentieth century*, and the arrival of new social and environmental movements, has initiated a search for ’new’ planting styles to help re-envigorate public landscapes. Views differ on what these might be, however the consensus is that these plantings *should have relatively low-maintenance costs*, be as sustainable as possible, taxonomically diverse, demonstrate marked seasonal change, and support as much wildlife as possible.” (1, mina kursiver) Och, lite längre fram i kapitlet, ännu mera uttryckligt: ”The nature conservation movement has seized upon *the inability to adequately fund the maintenance of traditional horticulturally based plantings* as an opportunity to increase the use of native ’habitat’ plantings in urban landscapes. This has occurred to a considerable degree over the past 20 years in Britain, mirroring what had happened much earlier in some other European countries.” (5, min kursiv) Ur ett vidare perspektiv tycks ”den nya perennvågen” därmed kunna förstås mot bakgrund av vad två ledande franska sociologer har benämnt ”kapitalismens nya anda”: se Luc Boltanski & Ève Chiapello, *The new spirit of capitalism* (London: Verso, 2005).
47. Cit. Desirée Lind, ”Prisbelönta trädgårdsmästaren Stefan Mattson på besök i Hudiksvall: ’Utnyttja alla växter’”, *Helahälsingland*, 17 april 2016, https://www.helahalsingland.se/artikel/prisbelonta-tradgardsmastaren-stefan-mattson-pa-besok-i-hudiksvall-utnyttja-alla-vaxter.
48. Bland titlarna kan särskilt nämnas Piet Oudolf & Noel Kingsbury, *Planting: a new perspective* (Portland: Timber Press, 2013) och Thomas Rainer & Claudia West, *Planting in a post-wild world: designing plant communities for resilient landscapes* (Portland: Timber Press, 2015) – samt, i en annan genre, Emma Marris, *Rambunctious garden: saving nature in a post-wild world* (New York: Bloomsbury, 2011). Den sistnämnda omnämns i lyriska ordalag hos Oudolf & Kingsbury och har förmodligen bildat utgångspunkt när Rainer & West valde titel till sin bok, men har också mötts av skarp kritik i naturvårdskretsar: se t.ex. George Wuerthners recension för *The Wildlife News*, 12 juni 2012, http://www.thewildlifenews.com/2012/06/12/book-review-of-rambunctious-garden-saving-nature-in-a-post-wild-world-by-emma-marris.

    Henk Gerritsens *Essay on gardening*, först utgiven 2008 under rubriken *Buiten is het groen* (”Ute är det grönt”) och översatt till engelska samma år, upptäckte jag först nyligen och har ännu inte hunnit ägna den tid som den förtjänar.
49. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 9.
50. Se t.ex. Oudolf & Kingsbury, *Planting*, 121.
51. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 110. Uttrycket ”på växternas villkor” är hämtat från boken *Peter Korns trädgård: odling på växternas villkor* (Landvetter: Peter Korn, 2012).
52. G. W. F. Hegel, *Andens fenomenologi* (Stockholm: Thales, 2008), 67 (§ 20).
53. Celander & Holmberg, ”Nordiskt ljus”, 59 (jfr. not 43). Formuleringen är intressant att jämföra med Henk Gerritsens ställningstagande till samma ’rörelse’ – citattecknen är hans egna – där han själv förmodas ha ingått: ”If there is any common denominator under which the ’Dutch Wave’ can be subsumed, then it would have to be constant renewal: not necessarily with regard to ’old’ gardening, but mainly with regard to itself.” Gerritsen, *Essay on gardening*, 78.
54. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 15.
55. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 16.
56. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 15–6.
57. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 16.
58. Närmare bestämt på Konvaljegatan, sent i maj. Den andra finns på Bilradiogatan i Järnbrott och planterades i slutet av april.
59. Jfr. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 28.
60. Se s. 176 resp. 186 ovan och jfr. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 9 (”målaren utan palett”).
61. Uttrycket myntades av Gregor Paulsson i hans programskrift *Vackrare vardagsvara* (Stockholm: Svenska slöjdföreningen, 1919).
62. Jfr. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 91.
63. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 13.
64. Bengt Gran, mångårig trädgårdsmästare i Botaniska trädgården med särskilt ansvar för Japan- och Koreadalen. Redan historien om hur han lyckades utrota kirskålen på sina domäner (jfr. s. 178 ovan) vore värd en egen artikel.
65. *Paragone*, ett slags retorisk tävlan mellan konstarter om vilken som är att betrakta som den främsta, spelade en viktig roll i konstteorins utveckling under renässansen: se t.ex. Moshe Barasch, *Theories of art*, vol. 1, *From Plato to Winckelmann* (New York: Routledge, 2000), 164–74.
66. Jfr. Gerritsen, *Essay on gardening*, 11 (”the most elusive of all the fine arts”).
67. Vad gäller växtkomposition, se t.ex. Eva Gustavsson, ”Levande tavlor med perenner – om komposition med färg och form”, i Rune Bengtsson m.fl., *Perennboken med växtbeskrivningar* (Stockholm: LT, 1989).
68. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 16 (jfr. ”Nordiskt ljus”, 59).
69. Celander & Holmberg, *Nordiskt ljus*, 13. Jfr. de populärkulturella referenserna i titlar som ”Deep Purple”, ett arbetsnamn för rabatten ”Ödessymfonin” (28), och ”A whiter shade of pale” (43).
70. Två år tidigare hade visserligen Mona – utan Ulf, märk väl – fått ta emot Sven A Hermelins stipendium från Föreningen för dendrologi och parkvård för sina ”praktiska insatser inom parkvården” (se https://www.dendrologerna.se/foreningen-rapporterar/hermelinstipendiater), men det gör knappast saken mindre anmärkningsvärd.
71. Ulf syftar på Holmberg & Strindbergs arbete i samband med Linnéåret – som, i likhet med deras övriga projekt, alltjämt återstår att sammanställa och därigenom tillgängliggöra för eftervärlden.
72. Närmare bestämt *Geranium* ROZANNE (’Gerwat’).

_Arche70.indb 199 2020-04-01 11:51